

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีสาระสำคัญตามหัวข้อต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับความต้องการ
2. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา
3. แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ
4. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน

5. ยุทธศาสตร์และมาตรการในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาต่อเนื่อง
6. แนวคิดเกี่ยวกับศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
7. กรอบแนวคิดในการพัฒนาการจัดการศึกษาของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
9. สรุปหลักการนำไปสู่การกำหนดกรอบความคิดการวิจัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับความต้องการ

ในตอนนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอเกี่ยวกับความหมายของความต้องการและทฤษฎีความต้องการ ดังนี้

1.1 ความหมายของความต้องการ

นักการศึกษาได้ให้ความหมายของความต้องการไว้ดังนี้

ฉันทนัทธ สัยศรี (2545 : 9) ให้ความหมายของ ความต้องการไว้ว่า ความต้องการ หมายถึง สภาวะที่เกิดจากการขาดสิ่งใด สิ่งหนึ่งและหรือเป็นความอยากหรือความประสงค์ที่จะได้ สิ่งนั้น

เสรี มีสุข (2544 : 11) กล่าวว่า ความต้องการ หมายถึง ความแตกต่างระหว่างสภาพที่มีอยู่จริงในปัจจุบันกับสภาพที่พึงจะเป็นในอนาคต

พรรณราย ทรัพย์ประภา (2529 : 42) กล่าวว่า ความต้องการ หมายถึง สภาพขาดแคลน ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อใดก็ตามที่ไม่มีความสมดุลทางสรีระหรือทางใจ เช่น เวลาที่เราคอแห้งเนื่องจากพูดมาก

เนื้อเยื่อที่ลำคอขาดน้ำ เราก็จะรู้สึกกระหายน้ำมากทันที หรือที่เราารู้สึกต้องการอาหาร ก็เพราะเกิดความขาดแคลนน้ำตาลในกระแสเลือด เป็นต้น

สุนทร โคตรบรรเทา (2524 : 25) กล่าวว่า ความต้องการ คือ ความขัดแย้งที่สามารถวัดได้ระหว่างผลลัพธ์ปัจจุบันกับผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ หรือบอกได้ถึงความแตกต่างระหว่างอะไรที่เป็นอยู่และอะไรที่ควรหรือต้องการจะเป็น

ฮิลการ์ด (จำเนียร สังข์ทอง, 2540 : 16 ; อ้างอิงจาก Hilgard, 1962. **Introduction to psychology.**) กล่าวว่า การตัดสินใจที่จะแสดงพฤติกรรมของบุคคลแต่ละคนนั้นย่อมมีเหตุผลและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรม การที่จะตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งต้องผ่านกระบวนการทางความคิดที่สลับซับซ้อน แล้วนำไปสู่การเลือกปฏิบัติเพื่อสนองความต้องการ

คอฟแมน และเอนวิก (Kaufman and Enwick, 1979 : 126) ให้ความหมายของคำว่า ความต้องการ (Need) หมายถึง ช่องว่าง (Gap) ระหว่างผลผลิตที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน กับผลผลิตที่เราต้องการ โดยช่องว่างที่ได้รับมาจัดลำดับความสำคัญแล้วเลือกเอาสิ่งที่สำคัญที่สุด เป็นความต้องการที่ต้องกระทำก่อน

จากความหมายความต้องการข้างต้นสรุปได้ว่า ความต้องการ หมายถึง สภาวะที่เกิดจากการขาดสิ่งใด สิ่งหนึ่ง เป็นความอยาก หรือความประสงค์ที่จะได้สิ่งนั้น

1.2 ทฤษฎีความต้องการ

ทฤษฎีเกี่ยวกับความต้องการของมนุษย์ที่น่าสนใจมีดังนี้

1. ทฤษฎีความต้องการความสำเร็จของแมคคลีแลนด์ (Achievement Motivation Theory) แมคคลีแลนด์ได้เน้นความต้องการไว้ 3 ประการ คือ (ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2541 : 52-53 ; อ้างอิงจาก Mc. Cleland, 1965. **Toward a Theory of Motive Acquisition.** p. 321-323)

1.1 ความต้องการประสบความสำเร็จ (Need for achievement) เป็นความต้องการมีผลงานและบรรลุเป้าหมายที่พึงปรารถนา

1.2 ความต้องการมิตรสัมพันธ์ (Need for affiliation) เป็นความต้องการมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น

1.3 ความต้องการอำนาจ (Need for power) เป็นความต้องการมีอิทธิพลและครอบงำเหนือผู้อื่น

2. ทฤษฎีความต้องการของแอลเดอร์เฟอร์ (Alderfer's Motivaed Need Hierarchy Theory) แอลเดอร์เฟอร์ (Alderfer) ได้คิดทฤษฎีความต้องการที่เรียกว่า ทฤษฎีอีอาร์จี (ERG : Existence – Relatedness – Growth Theory) โดยแบ่งความต้องการของบุคคลเป็น 3 ประการ คือ

(ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์. 2535 : 64 ; อ้างอิงจาก Alderfer. 1972. **Existence Relatedness and Growth.**)

2.1 ความต้องการมีชีวิตอยู่ (Existence needs) เป็นความต้องการที่ตอบสนองเพื่อให้มีชีวิตอยู่ต่อไป ได้แก่ ความต้องการทางกายและความต้องการความปลอดภัย

2.2 ความต้องการมีสัมพันธ์ภาพกับผู้อื่น (Relatedness needs) เป็นความต้องการของบุคคลที่มีมิตรสัมพันธ์บุคคลรอบข้างอย่างมีความหมาย

2.3 ความต้องการเจริญก้าวหน้า (Growth needs) เป็นความต้องการสูงสุดรวมถึงความต้องการได้รับการยกย่องและความสำเร็จในชีวิต

3. ทฤษฎีความต้องการตามลำดับขั้นของมาสโลว์ (Maslow's Need Hierachy Theory) มาสโลว์ (Maslow) โดยแบ่งความต้องการของคนออกเป็น 5 ระดับ (เสรี มีสุข. 2544 : 12-13 ; อ้างอิงจาก Hoy and Cecil. 1991. **Education Adminidtration.** p. 170-172) ดังนี้

3.1 ความต้องการทางด้านร่างกาย (Phydiological need) คือความต้องการขั้นเริ่มต้นเป็นสิ่งจำเป็นในการดำรงชีพจะขาดมิได้ ความต้องการเหล่านี้ ได้แก่ ความต้องการอาหาร ความต้องการทางเพศ ความต้องการพักผ่อนนอนหลับ เป็นต้น

3.2 ความต้องการความปลอดภัยและความมั่นคง (Safety and security need) คือ ความต้องการความปลอดภัยและความมั่นคง เมื่อความต้องการทางด้านร่างกายได้รับความพึงพอใจ ความต้องการขั้นต่อไปจะต้องการความคุ้มครองอันตรายต่าง ๆ ที่จะมีต่อร่างกายและจิตใจ เช่น อุบัติเหตุ อาชญากรรม เป็นต้น

3.3 ความต้องการการยอมรับและความรักจากกลุ่ม (Belonging and love need) คือ ความต้องการการยอมรับและความรักจากกลุ่ม เมื่อได้รับความต้องการทางร่างกายและความมั่นคงปลอดภัยแล้ว ความต้องการความรัก ความพอใจ การยอมรับที่จะปรากฏขึ้นอีก เพื่อให้สังคมต่าง ๆ ยอมรับว่าตนสำคัญ

3.4 ความต้องการอยากเป็นใหญ่มีเกียรติยศชื่อเสียง (Esteem need) คือ ความต้องการที่จะให้คนหรือกลุ่มคนนับถือตน ได้รับการยกย่องสรรเสริญในสังคม เป็นที่ยอมรับของคนทั้งหลายแล้วแต่เป็นความต้องการของมนุษย์

3.5 ความต้องการความสำเร็จและความสมหวังในชีวิต (Self – actualization need) คือ ความต้องการการสัมฤทธิ์ผลและการพัฒนาศักยภาพที่แท้จริงแห่งตน ต้องการเป็นตัวของตัวเองอย่างแท้จริง ซึ่งมาสโลว์ (Maslow) ถือว่าเป็นคนที่สมบูรณ์ที่สุด

จากการศึกษาทฤษฎีความต้องการของแต่ละบุคคล สรุปได้ว่า ทฤษฎีความต้องการเป็นการศึกษาความต้องการของแต่ละบุคคล ทั้งความต้องการภายในซึ่งเป็นความต้องการทางกาย

ตามธรรมชาติ และความต้องการภายในซึ่งเป็นความต้องการทางจิตใจที่มีต่อตนเองและบุคคลอื่น แต่แต่ละบุคคลจะแสดงพฤติกรรมตอบสนองหากมนุษย์หรือบุคคลมีความต้องการแล้วได้รับการตอบสนองและให้ความสนใจแล้ว บุคคลนั้นย่อมมีความรู้สึกที่มีขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน ดังนั้นความต้องการจึงเป็นสิ่งที่น่าศึกษา เพื่อนำผลมาหาทางปรับปรุงแก้ไขเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการทำงานต่อไป

2. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

ผู้วิจัยจะนำเสนอเกี่ยวกับความหมายของการพัฒนา ความจำเป็นของการพัฒนา และ ความหมายของแนวทาง มีรายละเอียดดังนี้

2.1 ความหมายของการพัฒนา

นักวิชาการและนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของการพัฒนาไว้หลายท่าน ดังนี้ ชาลซุช อาจินสมาจาร (2540 : 10) ให้ทัศนะเกี่ยวกับการพัฒนา ไว้ว่า การพัฒนาเป็นกรรมวิธีต่าง ๆ ที่มุ่งเพิ่มพูนความรู้ ความชำนาญ ทักษะ และความเข้าใจของผู้ปฏิบัติงานหรือหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง เพื่อสามารถปฏิบัติหน้าที่อยู่ในความรับผิดชอบให้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังมุ่งที่จะพัฒนาทัศนคติของผู้ปฏิบัติงานไปในทิศทางที่ถูกต้องอีกด้วย

ชาติรี บวรเวสละ (2542 : 15) ให้ความหมายของการพัฒนาไว้ว่า การพัฒนา หมายถึง การดำเนินงานตามกระบวนการเพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะความชำนาญในการทำงาน ซึ่งมีผลให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยเน้นกรรมวิธีหรือวิธีการซึ่งอาจกำหนดออกมาในรูปของแผนหรือโครงการฝึกอบรมเพื่อยกระดับความรู้และทักษะ

นพรัตน์ ศรีรุณ (2542 : 17) ให้ความหมายของการพัฒนาไว้ว่า การพัฒนา คือพฤติกรรมของบุคคลในองค์กรหรือหน่วยงานในการที่จะพยายามเพิ่มพูนความรู้ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงด้วยตนเอง ให้มีความรู้ ความสามารถ ทักษะ และประสบการณ์เพิ่มมากขึ้น ด้วยการศึกษาค้นคว้าให้ตนเองมีศักยภาพและความสามารถในการปฏิบัติงานที่ตนรับผิดชอบอย่างมีประสิทธิภาพ และดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

ณรงค์วิทย์ แสนทอง (2546 : ออนไลน์) ให้ความหมายของการพัฒนาว่า การพัฒนา หมายถึง การพัฒนาคนหรือองค์กรหรือหน่วยงาน โดยการให้ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) ทัศนคติ (Attitude) แรงจูงใจ (Motivation) หรืออุปนิสัย (Trait) เพื่อให้การทำงานขององค์กรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย

กู๊ด (Good. 1973 : 17) ได้อธิบายความหมายของคำว่าพัฒนาไว้ว่า การพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทางด้านความสามารถ อันเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำด้วยตัวเอง หรือผู้อื่นจัดให้

แน็ดเลอร์ (Nadler. 1990 : 13) ให้ความหมายของการพัฒนาไว้ว่า การพัฒนาเป็นการเรียนรู้สิ่งใหม่หรือจากประสบการณ์ที่ได้รับ ซึ่งทำให้องค์กร หรือบุคคลมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดียิ่งขึ้น

ไดแอน และแซลลี่ (Diane and Sally. 1989 : 22) ให้ความหมายของการพัฒนาไว้ว่า การพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงของบุคคลในองค์กร และเปลี่ยนแปลงองค์กรไปในทิศทางที่ดีขึ้น เช่น การพัฒนาทางด้านอารมณ์ที่อยู่ภายในร่างกาย การกระทำซึ่งเป็นการแสดงพฤติกรรมออกมาภายนอก การได้รับประสบการณ์มากขึ้น ทำให้องค์กรมีระบบการจัดการที่ดียิ่งขึ้น เป็นต้น

ไมเคิล และโคล (Michael and Cole. 1989 : 3) กล่าวถึงการพัฒนาว่า การพัฒนา คือ ลำดับของการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดียิ่งขึ้น

ลินช์ (Lynch. 1983 : 5) กล่าวถึงการพัฒนาว่า การพัฒนาหมายถึง การกระทำหรือปฏิบัติสิ่งที่กำลังเป็นอยู่ให้ดียิ่งขึ้น โดยจะต้องปรับเปลี่ยนสิ่งที่เป็นอย่างเดิมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความรู้ความสามารถ

คอปเปลี่ และเดฟ (Copley and Dave. 1978 : 20) กล่าวถึง การพัฒนาว่า การพัฒนาเป็นกระบวนการทางการศึกษาที่จะช่วยเพิ่มความสามารถให้กับบุคคลหรือองค์กร โดยการพัฒนาประสิทธิภาพ รวมทั้งเป็นการเปิดโลกทัศน์ เพื่อให้การทำงานบรรลุเป้าประสงค์และความมุ่งหมาย

วิลเลียม (Williams. 1977 : 7) ให้ความหมายของการพัฒนาไว้ว่า การพัฒนาเป็นกระบวนการในการพัฒนาบุคคลในองค์กรโดยใช้ระบบการศึกษา เพื่อให้บุคคลประสบความสำเร็จในชีวิต สังคม และการประกอบอาชีพ รวมทั้งเป็นการเพิ่มคุณภาพของแต่ละบุคคลอันจะส่งผลต่อภาพรวมขององค์กร

จัสติน (Justin. 1976 : 22) กล่าวว่า การพัฒนาเป็นสภาวะการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น

จากความหมายของการพัฒนาที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าความหมายที่กล่าวไว้จะแบ่งการพัฒนากออกเป็น 2 นัย คือ เป็นการพัฒนาองค์กรหรือหน่วยงาน และเป็นการพัฒนาบุคลากร แต่มีความคิดรวบยอดไปในทางเดียวกันว่า การพัฒนาคือการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การพัฒนา หมายถึง การปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลง การดำเนินงานขององค์กรหรือหน่วยงาน หรือการปฏิบัติงานของแต่ละบุคคล ให้เป็นไปในลักษณะที่ดีขึ้น เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานและเพิ่มประสิทธิผลของผลผลิตให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

2.4 ความจำเป็นของการพัฒนา

สำหรับความจำเป็นของการพัฒนานั้น มีนักการศึกษาและนักวิชาการหลายท่านกล่าวไว้ ดังนี้

สุชาญ โภคิน (2545 : 23) กล่าวถึงความจำเป็นในการพัฒนาไว้ว่า องค์กร หน่วยงาน หรือบุคคล มีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาตนเองอยู่เสมอ เนื่องจากโลกในยุคปัจจุบันเป็นโลกแห่งการเปลี่ยนแปลงที่มีความเจริญก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีและสารสนเทศ การปรับตัวให้เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบันจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง โดยควรพัฒนาตนเองในทุกๆ ด้าน

ผู้จัดการรายวัน (2543 : ออนไลน์) กล่าวถึงความจำเป็นของการพัฒนาว่า การพัฒนาเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากการพัฒนาเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินงานของหน่วยงานหรือองค์กร ให้ประสบความสำเร็จและสามารถแข่งขันกับหน่วยงานหรือองค์กรอื่นได้ ดังนั้นหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ จึงควรจะกำหนดให้การพัฒนาเป็นแผนกลยุทธ์ในการดำเนินงานของหน่วยงานหรือองค์กรนั้นด้วย

ชาติรี บวรเวสสะ (2542 : 15) กล่าวถึงความจำเป็นของการพัฒนาว่า การพัฒนาเป็นสิ่งที่ต้องกระทำ ทั้งนี้เพื่อเพิ่มพูนและปรับปรุงคุณภาพของงานให้มีประสิทธิภาพอย่างเต็มที่ เพื่อผลงานขององค์กรหรือสถาบัน

นพรัตน์ ศรีรุณ (2542 : 19) กล่าวถึงความจำเป็นในการพัฒนาว่า องค์กร หน่วยงาน และคนทุกคนต้องพัฒนาตนเอง เนื่องจากการพัฒนาจะทำให้มีความรู้ ทักษะ และความสามารถในการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น อันจะส่งผลสำเร็จในที่สุด

สรวง นิลดี (2539 : 26) กล่าวถึงความจำเป็นในการพัฒนาว่า การพัฒนามีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นกรรมวิธีที่เพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ความชำนาญ ทัศนคติ และพฤติกรรมในการทำงาน ซึ่งมีผลทำให้เกิดการปรับปรุงการปฏิบัติงานให้มีลักษณะของการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

จอห์น (John, 1997 : 11) กล่าวถึงความจำเป็นในการพัฒนาไว้ว่า คนทุกคน องค์กร ทุกองค์กร หน่วยงานทุกหน่วยงาน ต้องมีการพัฒนา ทั้งนี้ เนื่องจากการพัฒนาเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินงานหรือการดำเนินชีวิต การมีมุมมองในรูปแบบต่าง ๆ การมีทิศทางในการดำเนินชีวิตที่หลากหลาย การเพิ่มความชำนาญ การคำนึงถึงอดีต การฝึกหัด และการปรับตัวในบริบทของตนเอง

ยิลเลย์ และเอจแลนด์ (Gilley and Egglend, 1989 : 13) กล่าวถึงความจำเป็นของการพัฒนาว่า การพัฒนาช่วยให้การดำเนินงานขององค์กรมีประสิทธิภาพ

หลุยส์ และคนอื่น ๆ (Lois and others. 1988 : 4) กล่าวถึงความจำเป็นในการพัฒนาว่าการพัฒนาเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่ดีขึ้นของแต่ละบุคคลและส่งผลต่อประสิทธิภาพขององค์กร

เจโรม (Jerome. 1987 : 13) กล่าวว่า การพัฒนาเป็นการเพิ่มพูนด้านทักษะ ความรู้ ความสามารถ หรือทัศนคติซึ่งเป็นการพัฒนาความต้องการของแต่ละบุคคลในองค์กรหรือหน่วยงานที่มีความแตกต่างกันออกไป โดยทุกคนต้องมีการพัฒนาตนเองเพื่อให้สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข และทำให้องค์กรหรือหน่วยงานที่ตนเองสังกัดอยู่ดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ

เดฟ (Dave. 1976 : 34) กล่าวถึงความจำเป็นในการพัฒนาว่า การพัฒนาเป็นความจำเป็นของหน่วยงานหรือองค์กร เนื่องจากการพัฒนาเป็นการพัฒนาความรู้ความสามารถเพื่อยกระดับคุณภาพของหน่วยงานหรือองค์กรนั้น

สรุปได้ว่า สาเหตุของความจำเป็นในการพัฒนานั้น เนื่องมาจาก การพัฒนาจะช่วยให้การดำเนินงานของหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และช่วยเพิ่มความรู้ ความสามารถ ทักษะและทัศนคติที่ดีให้แก่บุคลากรในหน่วยงานหรือองค์กรนั้น รวมทั้งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคลากรในหน่วยงานหรือองค์กรให้ดีขึ้น

2.5 ความหมายของแนวทาง

เนื่องจากความหมายของแนวทางมีผู้กล่าวไว้ค่อนข้างน้อย แต่มีคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันคือ คำว่า รูปแบบ ซึ่งมีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542 (ราชบัณฑิตยสถาน. 2546 : 599) ได้ให้ความหมายว่า แนวทาง หมายถึง ทางปฏิบัติที่วางไว้เป็นแนว

กรรณิกา เจิมเทียนชัย (2538 : 82) กล่าวไว้ว่า รูปแบบหมายถึง แบบจำลองอย่างง่ายหรือย่อส่วนของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้เสนอได้ศึกษาและพัฒนาขึ้นเพื่อแสดงหรืออธิบายปรากฏการณ์ให้เข้าใจง่ายขึ้นหรืออาจใช้ประโยชน์ในการทำนายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ตลอดจนอาจใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไป

กู๊ด (Good. 1973 : 191) ให้ความหมายของรูปแบบไว้ว่า รูปแบบเป็นแบบอย่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างหรือทำซ้ำเป็นตัวอย่างเพื่อการเลียนแบบ เป็นแผนภูมิซึ่งเป็นตัวแบบของสิ่งหนึ่ง เป็นหลักการหรือแนวคิดและเป็นชุดของปัจจัยหรือตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

จากความหมายดังกล่าว สรุปได้ว่า แนวทาง หมายถึง วิธีหรือแนวปฏิบัติที่ใช้ยึดถือ เป็นแบบอย่างในการดำเนินการต่าง ๆ ที่เสนอได้ศึกษาและพัฒนาขึ้น เพื่อนำไปใช้ให้เกิดผลสำเร็จ ในการปฏิบัติ

3. แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ

ในตอนนี้ จะนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับความหมายของการศึกษานอกระบบ หลักการจัดการศึกษานอกโรงเรียน กลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบ และประเภทของกิจกรรมการศึกษานอกระบบ

3.1 ความหมายของการศึกษานอกระบบ

การศึกษานอกระบบหรืออาจเรียกว่า การศึกษานอกโรงเรียนหรือการศึกษานอกระบบโรงเรียน ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Non – formal education คำเหล่านี้เป็นคำใหม่ที่เพิ่งปรากฏในวงการศึกษามาก่อนนัก แต่เดิมนั้นจะใช้คำว่าการศึกษาผู้ใหญ่ หรือ Adult education การศึกษาผู้ใหญ่ หมายถึง กิจกรรมและประสบการณ์ทางการศึกษาที่จัดให้แก่ผู้ใหญ่ที่พลาดโอกาสในการศึกษาเมื่อสมัยยังเด็ก หรือบางคนอาจจะเคยเข้าโรงเรียนมาบ้างแต่เรียนไม่จบระดับประถมศึกษา นอกจากนั้นยังจัดสำหรับผู้ใหญ่ที่มีความต้องการความรู้เพิ่มเติมในด้านต่าง ๆ ประเทศในยุโรป และอเมริกา ยังคงใช้คำว่า การศึกษาผู้ใหญ่อยู่ สำหรับประเทศกำลังพัฒนา เช่น ประเทศไทยและประเทศอื่นในแถบเอเชีย แอฟริกา และลาตินอเมริกา ต่างก็ได้รับแนวคิดในการจัดการศึกษาสำหรับผู้ที่อยู่นอกระบบโรงเรียนมาจากประเทศยุโรปและอเมริกา แต่ต่อมาพบว่า ผู้ที่อยู่นอกระบบโรงเรียนซึ่งพลาดโอกาสในการศึกษาเล่าเรียนนั้น ไม่ได้มีเพียงผู้ใหญ่เท่านั้น แม้แต่เด็กในวัยเรียนเป็นจำนวนมากก็ไม่มีโอกาสได้เรียน บางกลุ่มได้เรียนเพียง 1 หรือ 2 ปี แต่ไม่จบการศึกษาภาคบังคับ บางกลุ่มได้เรียนจนจบการศึกษาภาคบังคับแต่ไม่มีโอกาสได้เรียนต่อ โดยเฉพาะประเทศกำลังพัฒนา ชาวชนที่ไม่มีโอกาสได้เรียนต่อหลังจบการศึกษาภาคบังคับแล้วมีจำนวนมากกว่าชาวชนที่ได้เรียนต่อหลายเท่า ดังนั้น เพื่อให้การศึกษาผู้ใหญ่เป็นบริการที่ครอบคลุมไปถึงเด็กในวัยเรียนและบุคคลวัยอื่น ๆ ที่พลาดโอกาสทางการศึกษาด้วย หลาย ๆ ประเทศจึงเปลี่ยนชื่อเป็น การศึกษานอกระบบบ้าง นอกจากนั้นในบางประเทศยังมีชื่อเรียกอื่นที่ต่างกันไปอีก เช่น การศึกษาต่อเนื่อง (Continuing หรือ Further education) หรือการศึกษาส่วนขยาย (Extension education) หรือการศึกษาเพื่อให้ความรู้ที่เป็นปัจจุบัน (Recurrent education) เป็นต้น แต่เมื่อพิจารณาความหมายแล้วคำเหล่านี้มีความหมายใกล้เคียงกันมากหรือบางคำมี

ความหมายเหมือนกัน จึงอาจสรุปได้ว่าไม่ว่าจะเรียกชื่ออย่างไรในความหมายก็คือ การศึกษานอกระบบนั่นเอง (สุมาลี สังข์ศรี. 2545 : 1)

นิยามของคำว่า การศึกษานอกระบบ การศึกษานอกโรงเรียนหรือการศึกษานอกระบบโรงเรียน ได้มีหน่วยงานทางการศึกษาหลาย ๆ ท่าน ได้ให้คำนิยามไว้ดังนี้

โนว์เล็ด (Knowles. 1975 : 76) ; โฮล์ (Houle. 1980 : 32) และสุนทร สุนันท์ชัย (2533 : 56) และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 สามารถสรุปความหมายด้วยการหลอมรวมจากบรรดาหน่วยงานและนักวิชาการเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบหรือการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ว่า การศึกษานอกระบบ หมายถึง มวลความรู้ ประสบการณ์ และกิจกรรมทางการศึกษาทุกรูปแบบที่จัดให้บริการแก่ประชาชนทุกเพศทุกวัย อาจจะเป็นเด็กก่อนวัยเรียน ซึ่งได้ศึกษาในโรงเรียนระดับหนึ่งแต่ไม่มีโอกาสได้ศึกษาต่อ หรืออาจจะเป็นผู้ใหญ่วัยทำงาน หรือผู้สูงอายุที่พลาดโอกาสศึกษาเล่าเรียน เมื่ออยู่ในวัยด้วยสาเหตุต่าง ๆ การศึกษาดังกล่าวจัดให้ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ไม่มีการจำกัดพื้นฐานการศึกษา อาชีพ ประสบการณ์ หรือความสนใจ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ผู้เรียนได้รับความรู้ทั้งในด้านที่เป็นพื้นฐานแก่การดำรงชีวิต การอ่าน การเขียน การคิดคำนวณเบื้องต้น ความรู้ทางด้านทักษะการประกอบอาชีพ ตลอดจนความรู้และข่าวสารข้อมูลที่เป็นปัจจุบันในด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต และปรับตัวเข้ากับสังคมสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้อย่างเหมาะสม

สรุปได้ว่า การศึกษานอกระบบ หมายถึง การศึกษา ที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและการประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

3.2 หลักการจัดการศึกษานอกโรงเรียน

การศึกษานอกโรงเรียนเป็นกระบวนการศึกษาตลอดชีวิต เป็นภารกิจสำคัญของรัฐที่จะต้องให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาค โดยเฉพาะการศึกษาขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ตามมาตรฐานของสังคม ซึ่งเป็นสิทธิที่คนทุกคนควรได้รับการศึกษา นอกจากนั้นยังจะต้องได้รับการศึกษาที่ต่อเนื่องจากการศึกษาขั้นพื้นฐานของชีวิต เพื่อนำความรู้ไปพัฒนาอาชีพและคุณภาพชีวิตของตน

เป้าหมายที่สำคัญในการจัดการศึกษาคือ ทำให้ประชาชนสามารถพัฒนาตนเองและพึ่งพาตนเองได้ โดยใช้กระบวนการของการศึกษาที่จะบูรณาการการเรียนรู้เข้ากับชีวิตและสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนจึงจะทำให้การศึกษานั้นเป็นประโยชน์อย่างแท้จริง และไม่เพียงแต่รัฐจะต้องมีหน้าที่จัดการศึกษาเท่านั้น แต่ชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอย่างแท้จริง เป็น

การระดมทรัพยากรและภูมิปัญญาของชุมชนมาจัดการศึกษา ซึ่งจะทำให้การศึกษานอกโรงเรียนเป็นการศึกษาที่ยั่งยืน และวงจรการศึกษาตลอดชีวิตจะได้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 8 ได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาว่าให้ยึดหลัก 3 ประการคือ ประการที่หนึ่ง เป็นการศึกษาตลอดชีวิต ประการที่สองให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และประการที่สาม การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง จากหลักการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียนได้นำมาเป็นแนวทางการจัดการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิตของชุมชน จากแนวคิดดังกล่าว สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน (2547 : 4 – 5) มีความเห็นว่า หลักการสำคัญดังกล่าวเป็นหลักการที่ตกลงยอมรับได้ จึงใช้เป็นแนวปฏิบัติในการจัดการศึกษานอกโรงเรียน โดยมีแนวทางหลักการจัดการศึกษานอกโรงเรียน 5 ประการ ดังนี้

1. หลักความเสมอภาคทางการศึกษา บุคคลไม่ว่าอยู่สถานภาพใด พื้นที่แห่งใด ย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องเสมอภาคกันตามปฏิญญาสากล ว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 26 ด้านการศึกษา ความแตกต่าง ด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม แม้จะก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางโอกาสในการที่จะได้รับการศึกษา แต่ก็มีได้หมายความว่า จะเป็นจำกัดสิทธิของบุคคลในอันที่จะได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาค การจัดการศึกษาจะต้องกระจายออกไปให้กว้างขวางครอบคลุมพื้นที่ มีรูปแบบหลากหลายเพียงพอสำหรับคนในสังคม เพื่อให้เลือกใช้บริการได้ตามความต้องการ ควรจัดเสนอโอกาสให้บุคคลได้รับการศึกษาเท่าที่บุคคลพึงได้รับซึ่งอย่างน้อย ได้แก่ การศึกษาที่เป็นพื้นฐานของคนในกลุ่มสังคมนั้น ๆ และจัดให้มีการศึกษาต่อเนื่อง เพื่อให้มีอาชีพและสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสม

2. หลักการพัฒนาและพึ่งพาตนเอง การจัดการศึกษานอกโรงเรียนตามหลักการพัฒนาตนเอง และพึ่งพาตนเองนั้น จะต้องจัดกิจกรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ เสนอข้อมูลที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์และตัดสินใจด้วยตนเองอย่างเหมาะสม ในขณะที่เดียวกันก็ต้องจัดเงื่อนไขให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ในชุมชน เพื่อให้เกิดกระบวนการพึ่งพาตนเองของชุมชนผสมกลมกลืนระหว่างชีวิตกับการศึกษา

3. หลักการบูรณาการเรียนรู้และวิถีชีวิต การศึกษาเป็นกระบวนการแสวงหาจุดมุ่งหมายให้แก่ชีวิตของมนุษย์รวมถึงกระบวนการที่มนุษย์จะไปสู่จุดมุ่งหมายของตนด้วย คนที่มีการศึกษาย่อมจะเป็นคนที่สามารถใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุข มีความเป็นอยู่ที่ดีสามารถดำรงตนให้อยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจะต้องไม่แปลกแยกไปจากชีวิตจริงของผู้เรียน มนุษย์จะต้องเรียนรู้ไป ทำงานไป เป็นวงจรอยู่ตลอดเวลา การจัดการศึกษา

นอกโรงเรียน บทเรียนต่าง ๆ เกิดจากสถานการณ์จริงของผู้เรียน ฉะนั้น จะต้องพยายามพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นขึ้นมาใช้ในการจัดการศึกษาในพื้นที่ของตนเองหรืออย่างน้อยก็ต้องใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาช่วยในการจัดกิจกรรมการศึกษาให้แก่คนในชุมชน

4. หลักความสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน หลักการจัดการศึกษานอกโรงเรียนให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน จะต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนค้นพบและเข้าใจว่าตนเองต้องการอะไร เพื่อช่วยให้รู้จักการเรียนรู้ด้วยตนเองต้องเสริมสร้างบรรยากาศให้ผู้เรียนได้อย่างสอดคล้องกับความต้องการของตน เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตร เนื้อหา และวิธีการเรียนการสอนอันสอดคล้องกับหลักประชาธิปไตย และตอบสนองความต้องการของบุคคล เพื่อให้เป็นพื้นฐานที่จะก้าวไปสู่การพัฒนาชุมชนและสังคมของคนอีกด้วย

5. หลักการมีส่วนร่วมของชุมชน การจัดการศึกษานอกโรงเรียนเป็นภารกิจของคนทุกคน ชุมชนทุกชุมชนในสังคมเป็นชุมชนมีพลังและทรัพยากรในตัวเอง กระบวนการของชุมชนเป็นการถ่ายทอดความรู้ ความคิด ค่านิยม วัฒนธรรมให้แก่กันทุก ๆ คนในสังคมนั้น ๆ โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นการจัดการศึกษาที่มีได้ผูกขาด ให้ผู้ใดรับผิดชอบโดยเฉพาะ แต่เป็นการศึกษาที่มีชุมชนทั้งชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบ ชุมชนเป็นศูนย์กลางของหลักสูตรการศึกษาในชุมชน การจัดการโดยให้ชุมชนทั้งชุมชนเป็นโรงเรียนของชุมชน ภูมิปัญญาในชุมชนเป็นครู เป็นวิทยากร ทรัพยากรในชุมชนเป็นอุปกรณ์การเรียนการสอน ความต้องการของคนในชุมชนเป็นตัวกำหนดหลักสูตร คนในชุมชนเป็นผู้เรียน

ในขณะที่เดียวกัน กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2543 : 11) ได้ให้หลักการสำคัญของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุดไว้คือ การตอบสนองความต้องการความสนใจของผู้เรียนของกลุ่มเป้าหมายในทุกด้านที่จะนำไปสู่การออกแบบระบบกิจกรรมหรือ โครงการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม

นอกจากนี้กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2544 : 98) ได้กล่าวเอาไว้ว่า ประเทศไทยจำเป็นต้องหาทางกำหนดยุทธวิธีที่เหมาะสมในการจัดการศึกษาให้ต่อเนื่องแก่กลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย ทั้งกลุ่มอายุ วัฒนธรรม ต่างถิ่นที่อยู่ ต่างคุณลักษณะความสามารถ ตลอดจนพื้นฐานทางการศึกษาให้สอดคล้องกับความจำเป็นของแต่ละบุคคลชุมชน และตลาดแรงงานเพื่อให้ทุกคนได้มีโอกาส ได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตในรูปแบบที่เหมาะสม

จิตภา สุวรรณฤกษ์ (2545 : 26) กล่าวไว้ว่า การจัดการศึกษานอกโรงเรียนต้องเป็นกระบวนการกำหนดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนที่ต้องตอบสนองปัญหาและความต้องการของผู้เรียนอย่างแท้จริง

สรุปได้ว่า หลักการจัดการศึกษานอกโรงเรียนที่เหมาะสมนั้น คือ การจัดการศึกษาที่มีความยืดหยุ่น หลากหลาย สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ซึ่งวิธีการและเทคนิคในการให้การศึกษาจะต้องประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทุกด้าน ทั้งผู้เรียนและองค์ประกอบด้านอื่นที่อยู่ของชุมชน โดยวิธีปฏิบัติการแบบชุมชนมีส่วนร่วม เน้นการจัดการศึกษาที่ยืดหยุ่นสอดคล้องตอบสนองความต้องการของชุมชน ให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมติดตาม และร่วมรับผลจากการกระทำ การมีส่วนร่วมของชุมชน จะส่งผลดีต่อชุมชน เพราะทำให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ มีคุณภาพเพิ่มขึ้น และส่งผลให้ชุมชนเป็นชุมชนที่เข้มแข็งและพัฒนาแบบยั่งยืนได้ในอนาคต

3.3 กลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบ

การจัดการศึกษานอกระบบยึดแนวปรัชญาของการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งตามปรัชญาของการศึกษาตลอดชีวิตนั้น ถือว่าบุคคลควรได้รับการศึกษาอย่างเป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต ตั้งแต่เกิดจนตาย เพราะฉะนั้นการศึกษานอกระบบ ซึ่งจะจัดการศึกษานอกระบบให้สนองกับปรัชญาดังกล่าวได้ จะต้องจัดการศึกษาให้แก่กลุ่มเป้าหมายอย่างเป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต เพราะฉะนั้นกลุ่มเป้าหมายจึงครอบคลุมตั้งแต่เด็กแรกเกิดไปจนถึงผู้สูงอายุ ดังนี้

1. เด็กแรกเกิด ให้การศึกษาโดยผ่านพ่อแม่ หรือผู้เลี้ยงดู
2. เด็กวัยเรียน จัดให้แก่โรงเรียนที่ยังไม่ได้จัดการศึกษาระดับอนุบาล โดยจัดให้ในรูปแบบศูนย์เด็กเล็ก
3. เยาวชนในวัยเรียน จัดให้แก่แก่นักเรียนที่กำลังเรียนไม่จบ หรือออกกลางคัน หรือจบการศึกษาระยะสั้น ๆ
4. ผู้ที่พ้นวัยเรียนและเข้าสู่วัยทำงาน จัดความรู้เพิ่มเติมให้
5. ผู้สูงอายุ จัดความรู้หรือกิจกรรมให้ในด้านที่พักผ่อน งานอดิเรก หรือความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่การดำเนินชีวิตชีวาในวัยชรา

สรุปได้ว่า กลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบนั้นประกอบด้วยเด็กแรกเกิด เด็กวัยเรียน เยาวชนในวัยเรียน ผู้ที่พ้นวัยเรียนและเข้าสู่วัยทำงาน และผู้สูงอายุ

3.4 ประเภทของกิจกรรมการศึกษานอกระบบ

กิจกรรมการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีทั้งที่จัดโดยภาครัฐและเอกชน สามารถจัดแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม หรือ 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. การศึกษานอกระบบประเภทความรู้พื้นฐาน
2. การศึกษานอกระบบประเภทการให้ความรู้และทักษะอาชีพ
3. การศึกษานอกระบบประเภทความรู้ทั่วไปและข้อมูลข่าวสารที่เป็นปัจจุบัน

สรุปได้ว่า กิจกรรมการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนมี 3 ประเภท คือ การศึกษานอกระบบประเภทความรู้พื้นฐาน การศึกษานอกระบบประเภทการให้ความรู้และทักษะอาชีพ และการศึกษานอกระบบประเภทความรู้ทั่วไปและข้อมูลข่าวสารที่เป็นปัจจุบัน

4. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน

ในตอนนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอแนวคิดและปรัชญาหลักในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ความมุ่งหมายและจุดประสงค์ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน และแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน มีรายละเอียดดังนี้

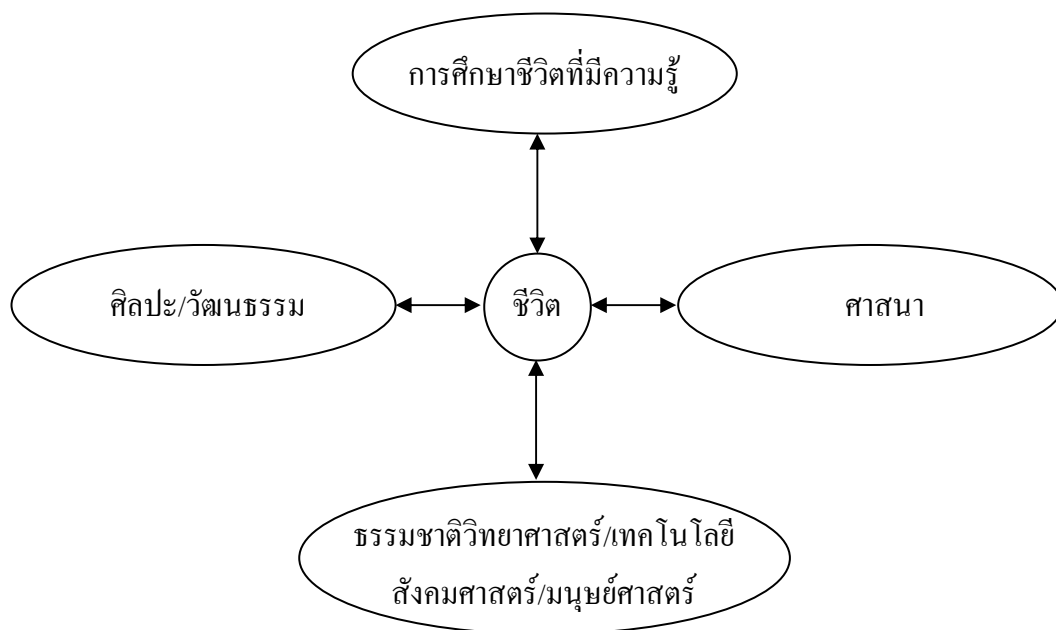
4.1 แนวคิดและปรัชญาหลักในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ได้ใช้แนวคิดปรัชญาหลักเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นพื้นฐาน รวมทั้งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ซึ่งเป็นแผนรวมแม่บทของประเทศเช่นกัน เพราะเป็นปรัชญาที่ยึดทางสายกลางของความสมดุลพอดี การรู้จักประมาณอย่างมีเหตุผล การพึ่งตนเองให้มากที่สุด มีความรอบรู้เท่าทันโลก เป็นแนวทางดำเนินชีวิตเพื่อมุ่งให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีของคนไทย ทั้งนี้เป็นผลจากการระบายนโยบายความคิดในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ต่อเนื่องมาจากฉบับที่ 8 (2540-2544) ซึ่งเป็นฉบับที่ปรับแนวคิดและกระบวนทัศน์ใหม่ ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของแผนพัฒนาประเทศที่หันมายึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เพื่อให้คนไทยมีความสุขพึ่งตนเอง และก้าวทันโลกโดยยังรักษาเอกลักษณ์ความเป็นไทยไว้ สามารถเลือกใช้เทคโนโลยีได้อย่างคุ้มค่าเหมาะสม มีระบบคุ้มกันที่ดี มีความยืดหยุ่นพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ควบคู่ไปกับการมีคุณภาพและความซื่อสัตย์สุจริตและเน้นให้ครอบครัวเป็นสถาบันหลักที่มีความสำคัญที่สุด ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงถูกนำมาประยุกต์ใช้เป็นพื้นฐานการบริหารและการพัฒนาประเทศได้ในทุกภาคการผลิต รวมทั้งเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต และการปฏิบัติงานของคนไทยทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชนและสังคม โดยคำนึงถึงประเด็นสำคัญดังนี้

1. การดำเนินการในทางสายกลางอยู่บนพื้นฐานความพอดี เป็นการพึ่งตนเอง ขณะเดียวกันให้ก้าวทันโลกยุคโลกาภิวัตน์
2. ความพอเพียงที่เน้นการผลิต และบริโภคอยู่บนความพอดี พอประมาณ สมเหตุผล
3. ความสมดุลและการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างเป็นองค์รวมที่สมดุลระหว่างโลกาภิวัตน์ และท้องถิ่นนิยม มีความหลากหลายในโครงสร้างการผลิต มีการใช้ทุนทาง

สังคมที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ทำลายทรัพยากร สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ภูมิปัญญาและวิถีชีวิตที่ดีงาม

4. การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรในการเตรียมความพร้อมรู้เท่าทันต่อผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงหรือสาเหตุต่าง ๆ มีความรับผิดชอบซื้อสัตย์ สุจริต มีสติปัญญา มีความเพียร อดทน และรอบคอบ ปรัชญาตามแนวทางของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงเป็นปรัชญาที่มุ่งเน้นให้เกิดการบูรณาการ แบบองค์รวมที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา และพัฒนาอย่างมีคุณภาพ ทั้งด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ดังนั้น หลักการแห่งกรอบแนวคิดที่กำหนดไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 9 นี้ จึงเป็นแผนบูรณาการทั้งการศึกษา ศิลปะ และวัฒนธรรม เชื่อมโยงอยู่ในกระบวนการเดียวกันอย่างมีคุณภาพ และให้มีความต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยเน้นครอบครัวเป็นสถาบันหลักที่สำคัญที่สุด ต่อด้วยการพัฒนาความรู้และทักษะพื้นฐานที่เด็กและเยาวชนไทยทุกคนต้องการเข้าถึงบริการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีคุณภาพ และต้องเป็นการศึกษาที่เอื้อต่อ ผู้เรียน สามารถแสวงหาความรู้ใหม่ได้จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ การศึกษาเพื่อพัฒนาบุคคลให้มีทักษะอาชีพ พัฒนาสมรรถนะเพื่อการแข่งขันและรู้เท่าทันโลก รวมทั้งการศึกษาดูตลอดชีวิต เพื่อช่วยให้คนสามารถปรับตัวรับการเปลี่ยนแปลง สามารถสร้างสรรค์คุณภาพชีวิตที่ดี และการพัฒนาที่ยั่งยืนทุกด้าน ดังภาพประกอบ 2

ภาพประกอบ 2 กรอบแนวคิดการจัดการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 9

การศึกษาเป็นกระบวนการที่ทำให้มนุษย์สามารถพัฒนาคุณภาพของตนสามารถดำเนินในสังคมได้อย่างมีสันติสุขและสามารถเกื้อหนุนการพัฒนาประเทศได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงในทุก ๆ ด้านของประเทศ โดยนัยดังกล่าวความมุ่งหมายของการจัดการศึกษาจึงเน้นการพัฒนาบุคคลใน 4 ด้าน อย่างสมดุลและกลมกลืนกัน คือ

1. ด้านปัญญา บุคคลที่ได้รับการศึกษาพึงเป็นผู้มีปัญญา คือรู้จักเหตุและผล รู้จักแยกแยะผิดชอบชั่วดี คุณและโทษ สิ่งที่ควรกระทำและไม่ควรกระทำบนพื้นฐานของความเป็นจริง รู้จักการแก้ปัญหาได้อย่างฉลาด และรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและหลากหลาย มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และใฝ่เรียนใฝ่รู้เพื่อความก้าวหน้าทางความรู้และวิทยาการต่าง ๆ รู้คุณค่าของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของสังคมไทย และรู้จักเลือกรับวิทยาการและวัฒนธรรมจากภายนอก

2. ด้านจิตใจ บุคคลที่รับการศึกษาพึงรู้จักฝึกฝนจิตใจของตนให้มีความเจริญงอกงามทางคุณธรรม ได้แก่ มีความละเอียดต่อการกระทำผิด รู้จักควบคุมตนเองให้พฤติกรรมอยู่ในกรอบของความถูกต้องและดีงาม มีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ รู้จักพอ มีสมาธิ และมีความอดทนหนักแน่นต่อการปฏิบัติหน้าที่ การงานและการดำรงอาชีพ

3. ด้านร่างกาย บุคคลที่ได้รับการศึกษาพึงมีร่างกายที่เจริญเติบโตเหมาะสมกับวัย รู้จักดูแลรักษาสุขภาพร่างกาย ทั้งของตนเองและสมาชิกในครอบครัว และสามารถพัฒนาสมรรถภาพทางร่างกายให้เหมาะสมกับการงานอาชีพ

4. ด้านสังคม บุคคลที่ได้รับการศึกษาพึงมีพฤติกรรมทางสังคมที่ดีงาม ทั้งในการทำงานและการอยู่ร่วมกันในครอบครัว องค์กร และสังคมที่รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลประโยชน์แก่กัน โดยไม่เห็นแก่ตัว มีความสามารถและทักษะในการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่นสามารถใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม รวมทั้งสามารถใช้ภาษาต่างประเทศ เพื่อการติดต่อสื่อสารกับนานาประเทศได้ สามารถธำรงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมที่ดีงามของประเทศไทย ตระหนักและปฏิบัติในสิทธิหน้าที่ ความรับผิดชอบที่มีต่อผู้อื่น ต่อสังคม และต่อมวลมนุษยชาติ มีความมั่นคงที่จะพัฒนาสร้างสรรค์สังคมให้มีสันติสุข รู้จักเคารพในสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่นตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นองค์ประมุข รู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสร้างแวดล้อมที่ดี ตลอดจนร่วมเสริมบทบาทของประเทศในประชาคมโลกในทางที่เหมาะสม

กล่าวโดยสรุปได้ว่า แนวคิดและปรัชญาหลักในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 9 จะเน้นหลักปรัชญาหลักเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นพื้นฐาน เน้นหลักสำคัญที่ประกอบด้วย การดำเนินการในทางสายกลางแห่งความพอดี ความพอเพียงในการผลิตและบริโภค ความสมดุลของการพัฒนาที่ยั่งยืน การรู้เท่าทันและ

เตรียมพร้อมกับสิ่งที่เกิดขึ้น และเน้นให้บุคคลที่ได้รับการศึกษามีพัฒนาการทางด้านปัญญา จิตใจ ร่างกายและสังคม

4.2 ความมุ่งหมายและจุดประสงค์ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

จากความมุ่งหมาย ปรัชญาพื้นฐานและกรอบแนวคิดข้างต้น จึงมาเป็นวัตถุประสงค์ของการศึกษาของชาติ โดยมุ่งให้มนุษย์มีชีวิตที่สมบูรณ์ และสังคมที่ดีงาม ชีวิตที่ดีคือชีวิตที่ ดี เก่ง และมีความสุข สังคมที่ดีงามของสังคมที่คุณภาพ สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ และสังคม สมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน ลักษณะดังกล่าวมีคำอธิบายดังนี้

1. ชีวิตที่ดี เก่ง และมีความสุข และเป็นวัตถุประสงค์ของการศึกษาไทยในภาพรวม ชีวิตที่ดี คือ การเป็นคนดี ดำเนินชีวิตบนแนวทางบรรทัดฐานที่สังคมยอมรับคุณภาพชีวิตที่ดี จิตใจ ดีงาม ดำรงตนตามหลักคุณธรรมของศาสนา ด้านพฤติกรรมที่แสดงออก คือ ความขยัน มีวินัย ซื่อสัตย์ เกื้อกูลแก่สังคมและคนรอบข้าง ไม่ดูดายในปัญหาต่าง ๆ ของสังคม พากเพียรใฝ่รู้ รักตนเองตลอดจนครอบครัว สังคม ประเทศชาติ และสรรพชีวิตร่วมโลก ตลอดจนสิ่งแวดล้อม รู้จัก เสียสละ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมที่แตกต่างกันทางด้านวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตต่าง ๆ

2. คนที่เก่ง คือ คนที่มีสมรรถภาพสูงในการดำเนินชีวิตโดยใช้สติปัญญาเป็นตัวนำในการแก้ปัญหา หรือการกระทำต่าง ๆ มีความต้องการพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นอยู่เสมอ มีความกล้า ในทางที่สมควร ใช้เหตุผลควบคุมตนเอง เป็นคนที่ทันสมัยทันเหตุการณ์ รู้จักเทคโนโลยีสมัยใหม่ แต่ไม่ได้หลงไปตามกระแสอย่างผิด ๆ มีความสามารถวิเคราะห์หวัจยแยกแยะถึงคุณค่าของภูมิปัญญา ด้านต่าง ๆ และสามารถใช้ศักยภาพความถนัดของตนที่มีอยู่นำมาพัฒนาให้มีคุณค่าทั้งต่อตนเองและ ต่อประเทศชาติได้ ไม่ว่าจะเป็นศักยภาพด้านวิทยาศาสตร์ ศิลปะ ดนตรีหรือด้านอื่น ๆ

3. คนที่มีความสุข คือคนที่มีสุขภาพกายและจิตดี ร่าเริง แจ่มใส มองโลกในแง่ดี แต่ยอมรับความจริงของความเป็นไปของสังคมต่าง ๆ สามารถปรับตัวได้ดีในทุกสถานการณ์ รักษา สมดุลของชีวิตในด้านต่าง ๆ ได้อย่างพอเหมาะพอดี มีความภาคภูมิใจในความเป็นตนเอง เข้ากับ คนที่แตกต่างจากตนเองได้

4. ด้านคุณภาพ คือ สังคมที่มุ่งพัฒนาให้คนไทยทุกคนมีความเสมอภาคที่จะพัฒนาตนเอง ให้เต็มตามศักยภาพ และมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 3 ประการคือ ดี เก่ง และมีความสุข เป็น สังคมที่เข้มแข็ง และมีเสถียรภาพทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและสังคม ซึ่งจะ พัฒนาควบคู่กันไปทุกด้านอย่างสมดุลและยั่งยืน เป็นสังคมเปิดโปร่งใส เป็นประชาธิปไตยอย่าง แท้จริง ทุกคนสามารถเข้าถึงบริการทางการศึกษาและทางด้านอื่น ๆ ของรัฐได้อย่างเท่าเทียมกัน อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

5. สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ เป็นวัตถุประสงค์ที่สร้างคนไทยทุกคนให้มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต รักความรู้ ใฝ่รู้ รู้จักเลือกสรรความรู้ที่มีคุณค่าและนำมาใช้ประโยชน์ ใฝ่ใจพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ ๆ หรือปรับประยุกต์ความรู้ใหม่ให้สนองตอบต่อภูมิปัญญาเดิมของตนเองอย่างเหมาะสม ไม่หยุดนิ่งกับความรู้ที่มีอยู่

6. สังคมแห่งความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน เป็นวัตถุประสงค์ที่จะฟื้นฟูคุณค่าของวัฒนธรรมไทยและสืบสานต่อไปให้ยืนยาว เพื่อเป็นเอกลักษณ์ของชาติ วัฒนธรรมไทย เป็นวัฒนธรรมที่เอื้อเฟื้อต่อผู้อื่นและมีความเป็นมิตร เมตตากรุณาเป็นพื้นฐาน เห็นได้จากวิถีชีวิตที่พึ่งพาอาศัยกันและกันมาในอดีตการศึกษาจะมุ่งให้สืบสานและพัฒนาคุณค่าวัฒนธรรมเหล่านี้ให้เข้มแข็งขึ้น เป็นเครือข่ายที่เข้มแข็ง และไม่ทิ้งค่านิยมเดิม แต่จะมีจิตสำนึกแห่งความเป็นไทยให้มากขึ้นทั้งนี้ ต้องไม่ทอดทิ้งผู้ด้อยโอกาส และคำนึงถึงศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ควบคู่กัน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ความมุ่งหมายและจุดประสงค์ของการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ การศึกษาขั้นพื้นฐานที่มุ่งให้คนและสังคมมีคุณภาพนั่นเอง โดยคนต้องมีลักษณะ 3 ประการ คือ เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข ส่วนสังคมนั้น ควรเป็นสังคมที่มีความเสมอภาค เป็นสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ และเป็นสังคมแห่งความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน

4.3 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน

เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ของประเทศ ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานในรูปแบบของการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในระบบโรงเรียน ทั้งจากภาครัฐและเอกชน แต่เด็กและเยาวชนที่ด้อยโอกาส ขาดโอกาส และพลาดโอกาส ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในถิ่นทุรกันดาร ซึ่งการศึกษาในระบบโรงเรียนไม่สามารถให้บริการได้ทั่วถึง จึงจำเป็นต้องได้รับการศึกษาในรูปแบบที่เหมาะสม คือ การศึกษานอกโรงเรียน เพื่อให้บุคคลเหล่านั้นได้รับสิทธิและโอกาสเสมอกัน ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 10 ซึ่งการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนในแต่ละปีที่ผ่านมา สามารถให้บริการแก่กลุ่มเป้าหมายได้ไม่น้อยกว่า 2 ล้านคน (กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2544 : 10) เป็นการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้กับกลุ่มเป้าหมายผู้อยู่นอกโรงเรียน ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยกลุ่มเป้าหมายสามารถเลือกเรียนตามศักยภาพ ความสามารถ ความต้องการและความพร้อมของตนเองได้มีทั้งแผนการเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต และแผนการเรียนเพื่อประกอบอาชีพ นอกจากนี้ยังให้โอกาสผู้เรียนเทียบโอนความรู้ ประสบการณ์ และการทำกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตในชุมชนของตนเองซึ่งเป็นกิจกรรมที่จัดทำขึ้นเพื่อแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของชุมชน

การจัดกิจกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนดำเนินการในปัจจุบันได้ในลักษณะและรูปแบบต่าง ๆ ที่หลากหลายดังนี้

1. กิจกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนจัดโดยรูปแบบในระบบโรงเรียน

กิจกรรมที่จัดให้เป็นหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ใช้วิธีเรียนแบบชั้นเรียน (ชร.) ซึ่งเป็นวิธีเรียนที่ผู้เรียน เรียนรู้จากครู และสื่อต่าง ๆ ในรูปแบบชั้นเรียน มีการวัดผลประเมินผลระหว่างเรียน มีคะแนนเก็บสะสม และมีคะแนนวัดผลปลายภาค ลักษณะการจัดการศึกษาดังกล่าว เรียกว่า โรงเรียนผู้ใหญ่ ดำเนินงานในสถานที่ของเครือข่ายต่าง ๆ ได้แก่ โรงเรียนเรือนจำ สถานพินิจ ค่ายทหาร สุเหร่า และวัด ฯลฯ

2. กิจกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐานจัดแบบนอกระบบโรงเรียนและตามอัชฌาศัย

เป็นกิจกรรมการศึกษาที่มีรูปแบบและหลักสูตรการศึกษาตามความต้องการและความพร้อมของกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะผู้ขาดโอกาสทางการศึกษาและด้อยโอกาสทางการศึกษารวมทั้ง

ประชาชนทั่วไปที่ต้องการพัฒนาศักยภาพของตนเอง

การศึกษาขั้นพื้นฐานแบบนอกระบบโรงเรียน มีกิจกรรมการเรียนการสอนรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

2.1 การศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ วิธีเรียนทางไกล เป็นรูปแบบการจัดการศึกษาที่เอื้อต่อผู้มีอาชีพ ซึ่งไม่มีเวลาเข้าเรียนได้ทุกวัน เช่น ผู้ที่ทำงานในโรงงาน บริษัท ห้างร้าน ห้างสรรพสินค้า เกษตรกร เป็นต้น ผู้เรียนศึกษาหาความรู้จากสื่อต่าง ๆ ด้วยตนเอง พบกลุ่มเพื่อร่วมทำกิจกรรม โดยมีครูประจำศูนย์การเรียนชุมชนเป็นที่ปรึกษา เป็นผู้แนะแนว และจัดบริการสื่อแก่ผู้เรียน มีการสอนเสริมโดยวิทยากร มีการวัดผลระหว่างเรียน มีคะแนนเก็บสะสม และคะแนนวัดผลปลายภาคเรียน

2.2 การศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ วิธีเรียนด้วยตนเอง เป็นการจัดการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับผู้เรียนที่สามารถศึกษาได้ด้วยตนเอง มีอาจารย์ประจำกลุ่มเป็นที่ปรึกษา มีการสอบวัดผลปลายภาคเรียน ไม่มีคะแนนเก็บสะสมระหว่างเรียน

2.3 การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน เน้นการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้กลุ่มเป้าหมายที่ไม่รู้หนังสือ ให้มีทักษะภาษาไทยทั้ง 4 ด้าน คือ ฟัง พูด อ่าน เขียนได้ รวมทั้งคิดเลขเป็น และตระหนักถึงปัญหาของชุมชน โดยมีครูอาสา หรือครูชาวบ้านเป็นผู้สอน

2.4 การศึกษาในรูปแบบศูนย์การเรียนชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง เป็นการจัดการศึกษาให้กับกลุ่มชาวไทยภูเขา ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ให้สามารถสื่อสารเป็นภาษาไทยได้ครบทั้ง 4 ด้าน คือ ฟัง พูด อ่าน เขียน และมีความรู้ในระดับประถมศึกษา โดยตระหนักถึงความเป็นคนไทย การแก้ปัญหาของชุมชนและความมั่นคงของชาติ ทั้งนี้มีครูอาสาฯ เป็นผู้สอน

2.5 การศึกษาในหลักสูตรฮารับปีนbaru (ป.2) เป็นการจัดการศึกษาให้กับกลุ่มชาวมุสลิมในภาคใต้ที่เป็นผู้ใหญ่ ให้สามารถสื่อสารเป็นภาษาไทยได้ครบทั้ง 4 ด้าน คือ ฟัง พูด อ่าน เขียน และคณิตศาสตร์ โดยบูรณาการกับวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ให้ตระหนักถึงความ เป็นไทย รวมทั้งการแก้ปัญหาของชุมชน และความมั่นคงของชาติ ผู้เรียนจบไปจะมีความรู้ใน ระดับ ป.2 โดยมีครูอาสาฯ เป็นผู้สอน

2.6 การศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพ หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) เป็นการจัดการศึกษาวิชาชีพที่เน้นให้มีการปฏิบัติจริงในสถานประกอบการ โดยมีวิทยากรท้องถิ่น และวิทยากรจากหน่วยงานของรัฐหรือเอกชน และเป็นการให้โอกาสพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง ให้สูงขึ้น ทั้งระดับการศึกษากระบวนการเรียนรู้ ทักษะ และทัศนคติ ที่ดีในอาชีพของตน

2.7 การศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพ หลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ (ปอ.) เป็น การจัดการศึกษาที่เน้นผู้เรียนได้เรียนรู้จากการประกอบอาชีพ และศึกษาร่วมกับครูประจำกลุ่มซึ่ง เป็นผู้มืออาชีพและมีความรู้ในท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นการจัดการศึกษาที่เน้นการสร้างองค์ความรู้โดยเรียน จากกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาอาชีพของตนเอง

2.8 การยอมรับประสบการณ์และเทียบโอนความรู้ เป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นให้ กลุ่มเป้าหมายได้เรียนรู้ด้วยตนเอง จากวิถีชีวิตของตนเองและสามารถนำประสบการณ์และความรู้ นั้นมาเทียบโอนความรู้ได้

สรุปได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน ประกอบด้วกิจกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐานจัดแบบในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียนและ ตามอัธยาศัย

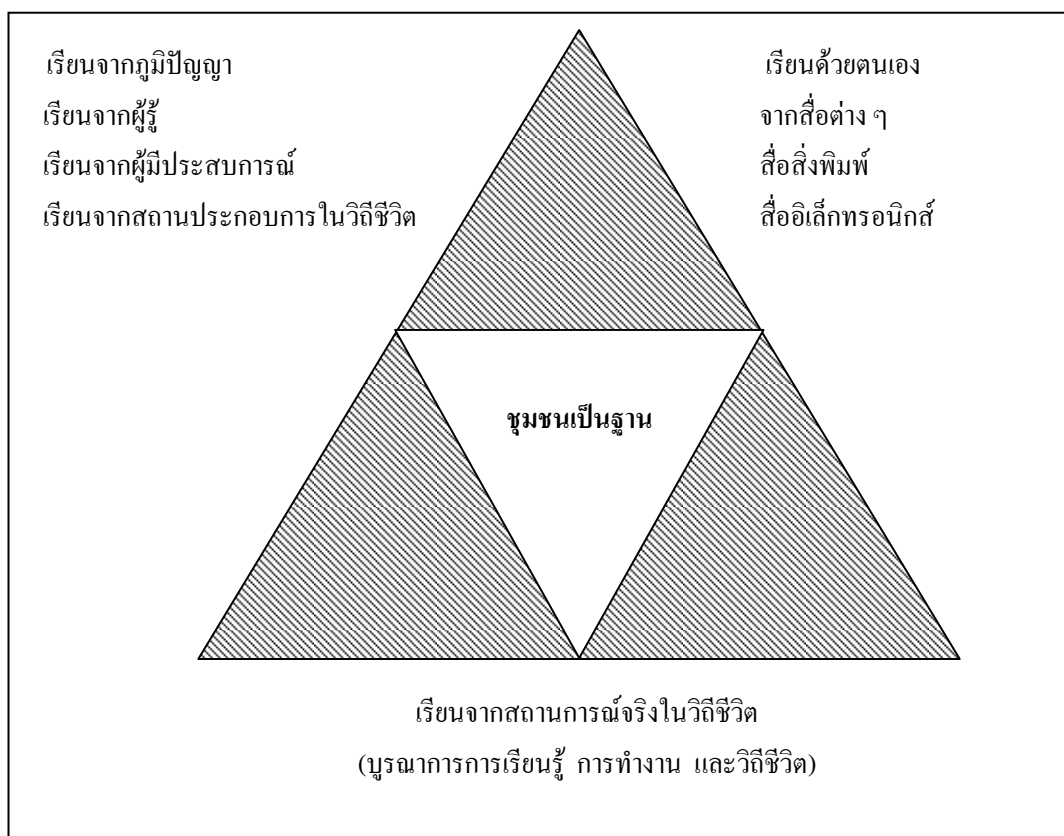
5. ยุทธศาสตร์และมาตรการในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาต่อเนื่อง

สำหรับยุทธศาสตร์และมาตรการในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนมีรายละเอียดตามหัวข้อต่อไปนี้

5.1 ยุทธศาสตร์ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาต่อเนื่อง

เพื่อให้การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นไปตามเจตนารมณ์ของ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 มาตรา 8 ซึ่งกำหนดให้การจัดการศึกษาดำเนินการ ในลักษณะการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและ พัฒนาสาระกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เพื่อเป็นการวางรากฐานของชีวิต ให้บุคคลมีเครื่องมือพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต โดยเฉพาะในยุคที่สังคมเปลี่ยนแปลง อย่างรวดเร็วตลอดเวลา อีกทั้งเพื่อเป็นการเชื่อมโยงสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

พ.ศ.2542 มาตรา 29 ที่กำหนดให้สถานศึกษาร่วมกับ บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ๆ ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ ภายในชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้และข้อมูลข่าวสาร และ รู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ จึงได้กำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงานการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษาต่อเนื่องสำหรับชุมชนดงภาพประกอบ 3

ภาพประกอบ 3 ยุทธศาสตร์และมาตรการในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาต่อเนื่อง

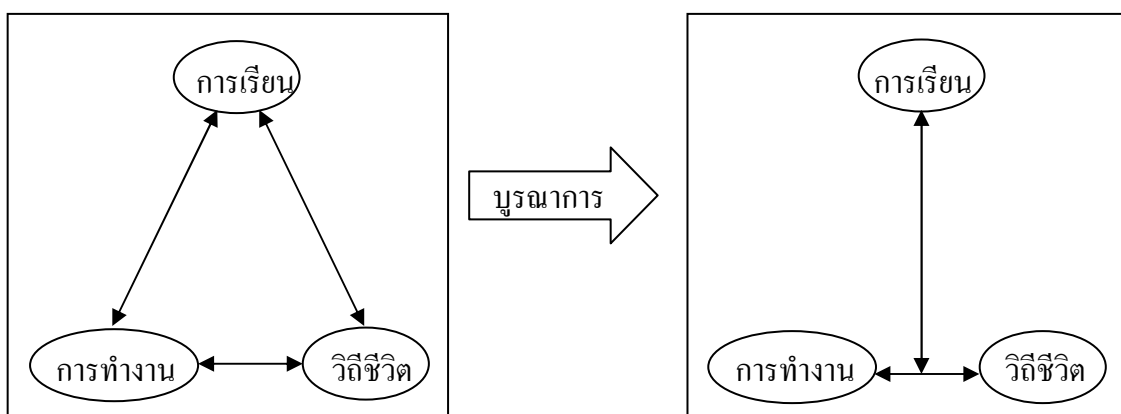
จากทฤษฎีวิทยาศาสตร์และมาตรการในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาต่อเนื่อง มีรายละเอียดดังนี้

1. การใช้ชุมชนเป็นฐาน

แนวคิดในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษาต่อเนื่องเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งสำหรับชุมชน เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อยู่ในชุมชน เรียนรู้จากชุมชนด้วยประสบการณ์จริง ในสถานการณ์จริง เรียนรู้จากภูมิปัญญา ผู้รู้ ผู้มีประสบการณ์ และสถานประกอบการในชุมชน ใช้ข้อมูลสภาพชุมชนเป็นฐานในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งแนวทางการจัดการศึกษาดังกล่าวจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถมองเห็นปัญหาที่แท้จริงของชุมชน และตระหนักถึงความจำเป็นในการมีส่วนร่วมสำหรับรับผิดชอบแก้ไขปัญหาในชุมชนให้ก้าวไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning society) และการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่สมาชิกทุกคนในชุมชนสามารถเรียนรู้ได้อย่างกว้างขวาง หลากหลายและต่อเนื่องตลอดชีวิต

2. การใช้หลักการเรียนรู้แบบบูรณาการ

การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาต่อเนื่อง สำหรับชุมชนดำเนินการโดยยึดหลักการบูรณาการการเรียนรู้ และการทำงานกับวิถีชีวิตเข้าด้วยกัน เพราะเป็นแนวคิดการจัดการศึกษาที่มองว่า การศึกษากับการดำเนินชีวิตเป็นเรื่องเดียวกัน การเรียนรู้แบบบูรณาการเป็นการเรียนรู้ชีวิตในโลกแห่งความเป็นจริง มิใช่เรียนรู้จากตำราเท่านั้น การเรียนรู้จะได้เรียนรู้เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต เรื่องของชุมชน การรู้จักวิเคราะห์และแก้ปัญหาเป็น ซึ่งนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงจัดได้ว่ากระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการนี้ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่กำหนดให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางหรือเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งมีความสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด ดังภาพประกอบ 4

ภาพประกอบ 4 หลักการเรียนรู้แบบบูรณาการ โดยเน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง

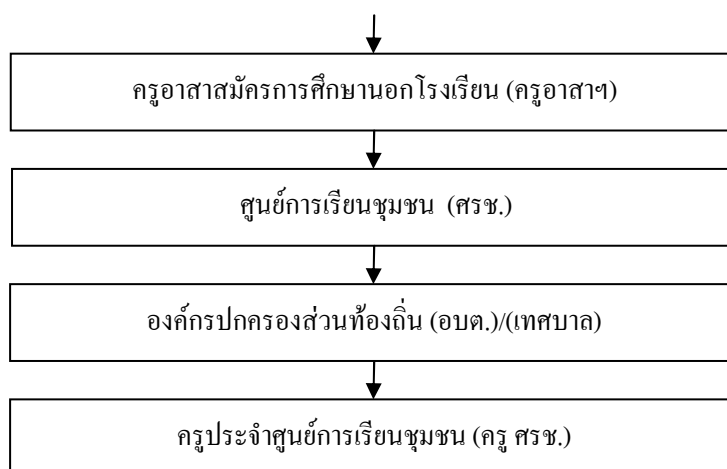
3. การใช้ต้นทุนทางสังคมและเครือข่าย

ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 เปิดโอกาสให้ชุมชนมีสิทธิในการบริหารจัดการศึกษาได้ โดยจะต้องมีการระดมสรรพกำลังจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งจากภาครัฐ เอกชน องค์กรชุมชน สมาชิกในชุมชน โดยเฉพาะผู้เรียน ซึ่งเป็นต้นทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนนั้นๆ ให้มีส่วนร่วมได้รับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ เพื่อพัฒนาชุมชนของตนให้มากที่สุด ในการระดมสรรพกำลัง เครือข่าย ทรัพยากร และต้นทุนทางสังคมทุกประเภทที่มีอยู่ในชุมชนนั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นสถานศึกษา หน่วยงานภาครัฐ องค์กรชุมชน องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น (อบต./เทศบาล) องค์กรนักศึกษา องค์กรเอกชน ฯลฯ มาใช้ในการศึกษา เพื่อพัฒนาชุมชนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

2. การให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ควรจัดให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายในชุมชน ทั้งภาครัฐ ประชาชน และเอกชน มีบทบาทสำคัญในการร่วมกิจกรรมการศึกษาของตนเอง ทั้งนี้เพราะชุมชนจะเข้มแข็งได้ เมื่อสมาชิกมีการเรียนรู้และมีส่วนได้ร่วมรับรู้ ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมพัฒนาชุมชนของตนเอง ซึ่งแนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับมาตรา 29 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่กำหนดให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ๆ ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้และข้อมูลข่าวสารและรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ

เพื่อให้เป็นไปตามแนวคิดการสร้างสังคมการเรียนรู้ตลอดชีวิต จึงต้องจัดให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของตนเอง โดยร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมบริหาร ร่วมรับประโยชน์ที่เกิดขึ้น โดยการดำเนินการดังกล่าวจะมี ครูศรช. และครูอาสาฯ เป็นผู้ส่งเสริม สนับสนุน และประสานงานระหว่างศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ (ศบอ.) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต./เทศบาล) และชุมชน ตามรูปแบบการจัดการขั้นพื้นฐาน และการศึกษาต่อเนื่องในชุมชน ดังแผนภูมิระบบราชการ (ศบอ. และครูอาสาฯ) และการมีส่วนร่วมของชุมชน (อบต./เทศบาล) ครู ศรช. และครูอาสาฯ) ดังแสดงในภาพประกอบ 5

ภาพประกอบ 5 ระบบการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาต่อเนื่องในชุมชน

โดยระบบราชการและการมีส่วนร่วมของชุมชน

ประกอบด้วย การใช้ชุมชนเป็นฐาน ใช้หลักการเรียนรู้แบบบูรณาการ ใช้ต้นทุนทางสังคมและเครือข่าย และให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

5.2 มาตรการการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาต่อเนื่องในชุมชน

เพื่อให้การดำเนินงานการเสริมสร้างการศึกษาตลอดชีวิตของชุมชนมีความชัดเจนในการปฏิบัติและเป็นรูปธรรม จึงกำหนดมาตรการในการดำเนินงานจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาต่อเนื่อง ดังนี้

1. ส่งเสริมให้มีการศึกษาและวิเคราะห์สภาพปัญหา และความต้องการของชุมชน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม รวมทั้งให้มีระบบข้อมูลและสารสนเทศ ให้ครบทุกหมู่บ้านและทุกตำบลเพื่อเป็นฐานข้อมูลในการดำเนินงานกิจกรรมพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของชุมชน

2. พัฒนาและขยายศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ศรช.) ให้เป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ของประชาชนในชุมชน เพื่อนำไปสู่การสร้างโอกาสทางการศึกษาตลอดชีวิตของประชาชน

3. ส่งเสริมให้องค์กรท้องถิ่นร่วมมีบทบาทในการกำหนดนโยบาย และวางแผนจัดการศึกษาทุกระดับในชุมชน ทั้งการศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาต่อเนื่อง รวมทั้งจัดให้มีการระดมสรรพกำลังจากองค์กรภาครัฐและท้องถิ่น ในการจัดสรรงบประมาณและทรัพยากรต่าง ๆ ให้สามารถจัดการศึกษาเพื่อบริการให้ถึงชุมชนได้อย่างพอเพียง

4. เน้นการใช้ต้นทุนทางสังคมเป็นเครือข่ายร่วมจัดการศึกษาในชุมชนให้มากที่สุด เพื่อให้ประชาชนในชุมชนมีโอกาสได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

5. ส่งเสริมให้ชุมชนจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับสภาพปัญหาของชุมชน และตอบสนองความต้องการของผู้เรียน ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนการเรียนรู้ของตนเอง จัดให้มีการเรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง ในสถานการณ์จริง ตามวิถีชีวิต และให้มีการยอมรับประสบการณ์โดยจัดให้มีการเทียบโอนความรู้ทุกระดับ

6. ส่งเสริมการผลิต พัฒนาการเผยแพร่และบริการด้านเทคโนโลยีทางการศึกษาในรูปแบบที่หลากหลายเหมาะสม เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง อันจะส่งผลต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนในชุมชน

สรุปได้ว่า มาตรการการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาต่อเนื่องในชุมชน ประกอบด้วย การส่งเสริมให้มีการศึกษาและวิเคราะห์สภาพปัญหา และความต้องการของชุมชน พัฒนา และขยายศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ศรช.) ให้เป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ ส่งเสริมให้องค์กรท้องถิ่นร่วมมีบทบาทในการกำหนดนโยบาย และวางแผนจัดการศึกษาทุกระดับ เน้นการใช้ต้นทุนทางสังคมเป็นเครือข่ายร่วมจัดการศึกษาในชุมชนให้มากที่สุด ส่งเสริมให้ชุมชนจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น และส่งเสริมการผลิต พัฒนาการเผยแพร่และบริการด้านเทคโนโลยีทางการศึกษาในรูปแบบที่หลากหลายและเหมาะสม

6. แนวคิดเกี่ยวกับศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ในตอนนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับศูนย์การเรียนรู้ชุมชนและศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีรายละเอียดดังนี้ (สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน. 2549 : ออนไลน์)

6.1 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นแหล่งการศึกษาที่เสริมสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชน ได้เรียนรู้ตลอดชีวิตในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมีหลักการวัตถุประสงค์บทบาทหน้าที่และกิจกรรม ดังนี้

1. หลักการของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

การศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนามนุษย์ทั้งในด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา รวมทั้งการพัฒนาศักยภาพ ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยให้มนุษย์สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม มีความเชื่อมั่นในตนเอง และดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ การศึกษาจึงเป็นสิ่งสำคัญควบคู่ไปกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เป็นเสมือนกระบวนการอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งเกิดขึ้นต่อเนื่องอยู่ตลอดชีวิต การศึกษาเกิดขึ้นได้ทั้งจากการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาที่ต่อเนื่องกัน

ไป เพื่อสนองความต้องการของผู้เรียนแต่ละคน และช่วยให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวให้เข้ากับความเร็วที่ก้าวหน้าในยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นการจัดการศึกษาที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนแต่เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะสนองตอบความต้องการในการเรียนรู้ของประชาชนได้อย่างทั่วถึง จำเป็นต้องมีการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ซึ่งมีลักษณะยืดหยุ่นมากกว่า สามารถสนองตอบความต้องการของประชาชนได้อย่างหลากหลายและทั่วถึง โดยเฉพาะในปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง รวมทั้งมีความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างวิธีการใหม่ ๆ ในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดย ทำให้การเรียนรู้เป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวและแสวงหาได้โดยง่ายสำหรับคนทั่วไป ประกอบกับกรมการศึกษานอกโรงเรียน ได้มีการกำหนดวิสัยทัศน์เป็นทิศทางการดำเนินงานและการพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน ไว้ดังนี้

กรมการศึกษานอกโรงเรียนจะดำเนินการและส่งเสริมให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ที่มีศักดิ์ศรี โดยจะจัดให้มีเครือข่ายการเรียนรู้ในทุกครอบครัว ชุมชน สถานศึกษา สถาบันศาสนา สถานประกอบการ องค์กรของรัฐและเอกชน จะได้รับการเสริมบทบาทให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ ทำหน้าที่จัดการศึกษาตลอดชีวิตที่มีคุณภาพได้มาตรฐานสอดคล้องกับวิถีชีวิตและทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ประชาชนไทยจะมีศักยภาพในการแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง เรียนรู้อย่างมีความสุขและต่อเนื่องตลอดชีวิต อันจะนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีความเข้มแข็งของชุมชน โดยวิสัยทัศน์ดังกล่าว กรมการศึกษานอกโรงเรียนจึงได้ดำเนินการพัฒนาปรับปรุงแนวทางการจัดการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อเปิดโอกาสและขยายโอกาสให้กับประชาชนไม่จำกัด เพศ วัย และอาชีพ ให้มีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตามความต้องการและความเหมาะสมของแต่ละบุคคลและแต่ละชุมชน โดยส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้เพิ่มขึ้น ด้วยการประสานงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ร่วมกัน เพื่อจัดการศึกษานอกโรงเรียนในรูปแบบใหม่ โดยมีแนวคิดที่ว่า การศึกษาเรียนรู้ของมนุษย์สามารถเกิดขึ้นได้ในทุกสถานที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากได้มีระบบการจัดการให้สถานที่เหล่านั้นมีบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ อันได้แก่ เป็นสถานที่เหมาะสมและอยู่ใกล้ผู้เรียนมากที่สุด มีการบริการสื่อการเรียนการสอนทุกประเภทตามความต้องการของผู้เรียนจัดกระบวนการเรียนการสอนหรือกระบวนการพบกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพ และมีบุคลากรเพื่อทำหน้าที่อำนวยความสะดวกและจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง ทุกขั้นตอนให้กับประชาชนได้ตลอดชีวิต สถานที่ใดก็ตามที่มีองค์ประกอบดังกล่าวข้างต้นก็เรียกสถานทีนั้นได้ว่าเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

2. ความหมายและคำจำกัดความ ประกอบด้วย 1) ความหมายทั่วไป คือ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน หมายถึง ศูนย์กลางการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อกระจายโอกาสทางการศึกษาแก่ประชาชนให้กว้างขวางทั่วถึงและครอบคลุมทุกพื้นที่ โดยกิจกรรมต่าง ๆ จะสอดคล้องกับความต้องการของประชาชน กลมกลืนกับวิถีชีวิตของชุมชนและทันต่อความเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์เพื่อให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ และความหมายเชิงปฏิบัติการ คือ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นสถานที่ที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนจัดตั้งขึ้นในหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และองค์กรต่าง ๆ ตลอดจนชุมชนและในต่างประเทศ เพื่อจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญทุกวิธีเรียน การศึกษาสายอาชีพ การศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต การศึกษาตามอัธยาศัย และส่งเสริมการศึกษาในระบบโรงเรียนให้แก่ประชาชน โดยสร้างแรงจูงใจและจิตสำนึกให้หน่วยงานภาครัฐ เอกชนและองค์กรประชาชนร่วมกันนำทรัพยากรทางการศึกษามาใช้ในการจัดกิจกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของประชาชนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยมีสถานภาพเป็นหน่วยงานจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนอยู่ในความดูแลส่งเสริมและสนับสนุนของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ หรือศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนกรุงเทพมหานคร

3. วัตถุประสงค์การจัดตั้ง เพื่อให้การบริการการจัดการศึกษาครอบคลุมทุกพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายอย่างทั่วถึง กรมการศึกษานอกโรงเรียนจึงได้พัฒนารูปแบบเครือข่ายการจัดการศึกษานอกโรงเรียน โดยมีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ที่ให้บริการการศึกษานอกโรงเรียน การศึกษาตามอัธยาศัย ตลอดจนการส่งเสริมการศึกษาในระบบโรงเรียน 2) เพื่อเป็นการสร้างโอกาสทางการศึกษาสำหรับประชาชนและ/หรือกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ที่ด้อยโอกาสได้ครอบคลุมอย่างแท้จริง และ 3) เพื่อกระจายอำนาจการบริหาร การจัดการ และการมีส่วนร่วมในการจัดบริการการศึกษา สร้างสังคมการเรียนรู้ เพื่อการศึกษาตลอดชีวิตอย่างเป็นรูปธรรมและชัดเจน

4. บทบาทหน้าที่และภารกิจ กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้กำหนดบทบาทหน้าที่และภารกิจของศูนย์ การเรียนรู้ชุมชนเพื่อให้สนองตอบวัตถุประสงค์ดังกล่าวไว้ 3 ประการ คือ 1) บทบาทหน้าที่การจัดการศึกษานอกโรงเรียน (Non-Formal education provision) ซึ่งการศึกษานอกโรงเรียนหมายถึง กิจกรรมการศึกษาที่จัดขึ้นสำหรับผู้เรียนนอกระบบโรงเรียน โดยมีกลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการ และวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้กำหนดไว้อย่างชัดเจน รูปแบบของกิจกรรมมีความยืดหยุ่น คล่องตัว ปรับเปลี่ยนได้ตามวัตถุประสงค์และประสบการณ์ กิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน ประกอบด้วย 1.1) กิจกรรมการศึกษายาสามัญ ได้แก่ การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้อ่านออกเขียนได้ การจัดการศึกษายาสามัญระดับประถมศึกษา (ป.6) มัธยมศึกษาตอนต้น (ม.3) และมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.6) แก่กลุ่มเป้าหมายนอกระบบโรงเรียนหรือกลุ่มเป้าหมายเฉพาะในสังกัด 1.2) กิจกรรมการศึกษายาอาชีพ ได้แก่ การจัดการศึกษาให้แก่กลุ่มเป้าหมาย ผู้อยู่นอกระบบ

โรงเรียนตามหลักสูตร กลุ่มสนใจ และหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้น (30-300 ชม.) 1.3) กิจกรรมการศึกษาเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิต ได้แก่ การจัดการศึกษาในรูปแบบของการฝึกอบรม การให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ที่จะประโยชน์ต่อคุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัว เช่น ชีวิตกับครอบครัว สิ่งแวดล้อม สังคมและการเมือง สุขภาพอนามัย คุณธรรม จริยธรรม ฯลฯ

1.4) จัดกิจกรรมการศึกษาเพื่อส่งเสริม สนับสนุนการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ได้แก่ การจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาประชาชนให้เข้าใจกลไกการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี การไปใช้สิทธิตามบทบาทหน้าที่ ฯลฯ

2) บทบาทหน้าที่การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย (Informal education) ซึ่งการศึกษาตามอัธยาศัย หมายถึง การศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมให้บุคคลเกิดการเรียนรู้อย่างไม่เป็นระบบและแบบแผน โดยเฉพาะ ดังนั้นการจัดกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัย จึงเป็นวิธีการจัดบริการการศึกษาด้านข่าวสารข้อมูลให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้ด้วยตนเองจากสื่อ แหล่งความรู้ประเภทต่าง ๆ จากสถานะ สิ่งแวดล้อม จากประสบการณ์ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เป็นจริงในวิถีชีวิต อาทิ การอ่านหนังสือ ดูภาพยนตร์ ชมรายการโทรทัศน์ รั้งฟังวิทยุ เป็นต้น กิจกรรมการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ได้แก่ 2.1) การบริการหนังสือ สื่อประเภทต่าง ๆ และโสตทัศนูปกรณ์ 2.2) การจัดนิทรรศการ 2.3) การจัดบริการการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม 2.4) การให้บริการแนะแนวและข้อมูลสารสนเทศ และ 3) บทบาทหน้าที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน ได้แก่ การจัดโปรแกรมการศึกษา ทางไกลไทยคม วิทยุเพื่อการศึกษา ฯลฯ

5. ประเภทศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ศูนย์การเรียนรู้สามารถจัดตั้งได้ในสถานที่ต่าง ๆ ครอบคลุมทุกพื้นที่ โดยอาจจำแนกเป็นประเภทได้ตามสถานที่จัดตั้ง คือ 1) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่ประกาศจัดตั้งในสถานศึกษา (Institution based) ได้แก่ ศูนย์การเรียนรู้ที่จัดตั้งขึ้นในโรงเรียนสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ และสังกัดองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น เช่น โรงเรียนประถมศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษา โรงเรียนเทศบาล เป็นต้น 2) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่ประกาศจัดตั้งขึ้นในหน่วยงานภาครัฐและเอกชน (Integrated based) ได้แก่ ศูนย์การเรียนรู้ที่จัดตั้งขึ้นในค่ายทหาร เรือนจำ สถานีนามัย บริษัทขนส่งจำกัด โรงงาน สถานประกอบการ เป็นต้น 3) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่ประกาศจัดตั้งในชุมชน (Community based) ได้แก่ ศูนย์การเรียนรู้ที่จัดตั้งขึ้นในชุมชนแออัด วัด สภาตำบล มัสยิด โบสถ์ ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน สถาบันครอบครัว เป็นต้น และ 4) ศูนย์การเรียนรู้ที่ประกาศจัดตั้งในต่างประเทศ ได้แก่ ศูนย์การเรียนรู้ที่จัดตั้งขึ้นในประเทศต่าง ๆ เพื่อให้บริการการศึกษาสำหรับคนไทยในต่างประเทศ

6. กิจกรรมของศูนย์การเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) การจัดให้มีหนังสือพิมพ์อย่างน้อย 2 ฉบับต่อวัน 2) การจัดให้เป็นศูนย์ความรู้และข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของ

ประชาชนโดยใช้สื่อต่าง ๆ 3) การจัดให้มีหนังสือเรียน ตำรา แบบเรียน คู่มือเรียน ชุดวิชา และ เอกสารประกอบการเรียนตามหลักสูตร กศน. สายสามัญระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลาย สำหรับบริการนักศึกษาอ้อมเรียน 4) การจัดให้มีเครื่องมือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ 5) การจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนทุกประเภทเพื่อให้เกิดความรู้และพัฒนาแก่กลุ่มเป้าหมาย 6) การร่วมกับชุมชนจัดพัฒนาชุมชนทุกด้าน และ 7) ประสานกับเครือข่ายทุกประเภท ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ภูมิภาคนาอยู่ในชุมชนนั้น ๆ ย่อมมีความรอบรู้ในพื้นที่ เข้าใจวัฒนธรรม ประเพณี ทรัพยากรท้องถิ่น ตลอดจนปัญหาและความต้องการของประชาชนเป็นอย่างดี

6.2 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่จัดตั้งขึ้นในสถานที่ต่าง ๆ ในเขตอำเภอทั้ง 16 อำเภอในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้แก่ อำเภอพระนครศรีอยุธยา อำเภอภาชี อำเภอบ้านแพรก อำเภอเสนา อำเภอบางซ้าย อำเภอบางไทร อำเภอนครหลวง อำเภออุทัย อำเภอบางบาล อำเภอลาดบัวหลวง อำเภอท่าเรือ อำเภอบางปะหัน อำเภอผักไห่ อำเภอ บางปะอิน อำเภอมหาราช และอำเภอมัญจาคีรี โดยขึ้นตรงกับสำนักงานบริหารการศึกษานอกโรงเรียน อำเภอ และสำนักงานบริหารการศึกษานอกโรงเรียนพระนครศรีอยุธยา ตามลำดับ เริ่มก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนแห่งแรกตั้งแต่วันที่ 27 สิงหาคม 2536 จนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีจำนวนศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทั้งสิ้น 103 แห่ง โดยมีนโยบาย วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมายของการจัดการศึกษา และหลักสูตรการเรียนการสอนของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ดังนี้ (สำนักงานบริหารการศึกษานอกโรงเรียนพระนครศรีอยุธยา. 2549 : ออนไลน์)

นโยบายการจัดการศึกษา ประกอบด้วย 1) การศึกษาขั้นพื้นฐาน 2) การศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ 3) การศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต และ 4) การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. การศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นการจัดการศึกษาสำหรับ กลุ่มเป้าหมายนอกระบบโรงเรียน ด้วยรูปแบบวิธีการที่เหมาะสมและมีสาระหลักสูตรที่หลากหลาย สอดคล้องกับความต้องการ เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายมีความรู้และทักษะพื้นฐาน ในการดำเนินชีวิตการทำงานและการศึกษาต่อเนื่อง ก่อให้เกิดชีวิตที่มั่นคงและสามารถอยู่ร่วมในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยนัยดังกล่าวการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีขอบเขตที่กว้าง ครอบคลุมกว่าการศึกษาพื้นฐานที่กำหนดให้ผู้เรียน ต้องได้รับการศึกษาตามที่ หลักสูตรกำหนด ไม่น้อยกว่า 12 ปี การจัดการศึกษาพื้นฐานจึงครอบคลุมเนื้อหาสาระ ตั้งแต่ การส่งเสริมการรู้หนังสือ การศึกษาในหลักสูตรเทียบเท่า การศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษาต่อเนื่อง ที่ตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย อย่างหลากหลาย รวมทั้งความรู้และทักษะคอมพิวเตอร์ต่าง ๆ

2. การศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถและทักษะในการประกอบอาชีพของบุคคลซึ่งมีจุดมุ่งหมายในชีวิตที่แตกต่างกัน โดยมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

2.1 การเรียนรู้อาชีพแบบองค์รวมที่ประชาชน ครู กศน. และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ร่วมกันจัดกิจกรรม การเรียนรู้ เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจและชุมชน

2.2 การออกแบบการเรียนรู้งานอาชีพตามลักษณะของการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ ในรูปการฝึกทักษะอาชีพ การเข้าสู่อาชีพ การพัฒนาอาชีพ และการพัฒนาอาชีพด้วยเทคโนโลยี

2.3 การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงที่บูรณาการกับวิถีชีวิต โดยใช้วงจรกระบวนการคิด ทำ จำ แก้ปัญหาและพัฒนา

2.4 การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพที่พัฒนา ศักยภาพของบุคคลและชุมชนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต โดยส่งเสริมการรวมกลุ่มอาชีพ สร้างเครือข่ายอาชีพ มีระบบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความรู้และประสบการณ์ การทำอาชีพ ภายใต้วัฒนธรรมของชุมชน มีกลยุทธ์ เพื่อการแข่งขันของชุมชน เป็นชุมชนที่ใช้เทคโนโลยีในการบริหารจัดการและพัฒนาอาชีพ

3. การศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต เป็นการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมความรู้ความสามารถของบุคคลเพื่อให้สามารถจัดการกับตนเองและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้มีความสุขตามสภาพและความสงบสุข ความปลอดภัยในสังคม การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตมีสาระสำคัญดังนี้

3.1 เป็นการพัฒนาทักษะพื้นฐานของบุคคล เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมของตนเอง และแก้ปัญหาสังคมของตนในสังคมได้อย่างมีความสุข

3.2 เป็นการเรียนรู้โดยบูรณาการองค์ความรู้ และกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันเข้าด้วยกัน

4. การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน เป็นการจัดการศึกษาที่บูรณาการความรู้และทักษะจากการศึกษาที่ผู้เรียนมีอยู่หรือได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรม การศึกษานอกโรงเรียน โดยมีรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย ใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาการเรียนรู้และทุนทางสังคม เป็นเครื่องมือในการจัดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาสังคมและชุมชนให้มีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งพาตนเองได้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงและประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขตามวิถีทางการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ตลอดจนอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี มีการพัฒนาที่ยั่งยืน

วิสัยทัศน์ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน กำหนดว่า “ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่มีมาตรฐานการศึกษา ตอบสนองความต้องการของประชาชนนอกระบบ โดยชุมชน เครือข่าย องค์กร ในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานอกระบบและอัตรายอย่างมีคุณภาพ”

พันธกิจ ประกอบด้วย จัดการศึกษาพื้นฐาน จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ จัดการศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะชีวิต จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน

เป้าหมาย ประกอบด้วย ประชาชนที่พลาดโอกาสทางการศึกษา ประชาชนในพื้นที่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้นำชุมชนและผู้นำท้องถิ่น

หลักสูตรการเรียนการสอน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนจัดหลักสูตรการเรียนการสอนสายสามัญ ตามหลักสูตรพุทธศักราช 2530, 2531 และการศึกษาพื้นฐานหลักสูตรใหม่ พุทธศักราช 2544 เป็น การจัดเพื่อขยายโอกาสทางการศึกษาและส่งเสริมให้ประชาชนที่พลาดโอกาสทางการศึกษาหาความรู้ ด้วยตนเองอย่างกว้างขวาง และต่อเนื่อง เพื่อนำความรู้ไปปรับปรุงคุณภาพชีวิต และความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น หรือเพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อในระดับสูงต่อไป โดยศูนย์การเรียนรู้ชุมชนได้กำหนด หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญตามที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนกำหนดไว้ ประกอบด้วย หลักสูตรการศึกษาเบ็ดเสร็จพื้นฐาน หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา หลักสูตร การศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา ตอนปลาย และหลักสูตรการศึกษาพื้นฐานระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษา ตอนปลาย (หลักสูตรใหม่ พ.ศ. 2544) มีรายละเอียดโดยสังเขปดังนี้

1. หลักสูตรการศึกษาเบ็ดเสร็จพื้นฐาน

การศึกษาเบ็ดเสร็จพื้นฐาน เป็นการจัดการเรียนการสอนให้กับผู้ไม่รู้หนังสือ ผู้ที่อ่าน ไม่ออกเขียนไม่ได้ หรือผู้ที่ยังไม่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ให้สามารถอ่าน เขียน และคิดคำนวณ รวมทั้งการแก้ปัญหา โดยใช้กระบวนการ คิดเป็น สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน แก้ไขความ เชื่อและวิธีดำเนินชีวิตอันเป็นอุปสรรคต่อการกินคืออยู่ดี เพื่อเป็นการช่วยยกระดับความเป็นอยู่ของ ชาวชนบท ซึ่งมีหลักสูตรเฉพาะที่หลากหลายสำหรับกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มชาวไทยมุสลิมทางภาคใต้ กลุ่มชนชาวเขาทางภาคเหนือ เป็นต้น หลักสูตรเทียบเท่าระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

2. หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา

เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถขั้นพื้นฐาน และให้คงสภาพการอ่าน ออกเขียนได้ คิดคำนวณได้และดำรงตนเป็นพลเมืองดีในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยมีการจัดหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา

ประกอบด้วย กลุ่มสภาพประสบการณ์พื้นฐาน (บังคับ) 190 กลุ่ม กลุ่มสภาพประสบการณ์เสริมเลือกไม่น้อยกว่า 60 สภาพ และกลุ่มสภาพประสบการณ์ไม่น้อยกว่า 250 สภาพ

ผู้ที่จบหลักสูตรต้องผ่านสภาพประสบการณ์พื้นฐาน (บังคับ) 190 สภาพ และกลุ่มสภาพประสบการณ์ (เลือก) ไม่น้อยกว่า 60 สภาพ การผ่านกลุ่มสภาพประสบการณ์ต่าง ๆ อาจผ่านได้โดยการเทียบโอนผลการเรียนหรือผ่านข้อทดสอบตามเกณฑ์ที่กำหนด ผู้เรียนจะต้องผ่านกลุ่มสภาพประสบการณ์รวมกันแล้วไม่น้อยกว่า 250 สภาพ และใช้เวลาเรียนไม่น้อยกว่า 500 ชั่วโมง ยกเว้นกรณีมีการเทียบโอนผลการเรียนก็สามารถจบได้ก่อนกำหนด

3. หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

เป็นหลักสูตรต่อเนื่องจากหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา การศึกษาระดับนี้มุ่งที่จะส่งเสริมให้ผู้ที่ต้องการศึกษาหาความรู้แต่พลาดโอกาสที่จะศึกษาต่อในระบบโรงเรียน ได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ ฝึกทักษะและปลูกฝังเจตคติที่จำเป็นในการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพได้เท่าเทียมกับผู้อื่น สามารถปฏิบัติตนให้ดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขตามสมควรแก่สภาพ หลักสูตรนี้มีความสอดคล้องกับหลักสูตรระดับเดียวกับในระบบโรงเรียนและมีความยืดหยุ่นพอเพียงที่จะให้ผู้เรียนเลือกเรียนได้ตามความสามารถ ความถนัด ความสนใจ และความต้องการของตน โดยมีการจัดหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น คือ 1) หมวดวิชาบังคับ 4 หมวดวิชา ประกอบด้วย ภาษาไทย คณิตศาสตร์ ส่งเสริมคุณภาพชีวิต และโลกของงานอาชีพ 2) หมวดวิชาเลือก ไม่น้อยกว่า 3 หมวด หมวดวิชาที่กำหนดไว้ในโครงสร้างหลักสูตร ประกอบด้วยรวมไม่น้อยกว่า 7 หมวด

การจบหลักสูตรนักศึกษาต้องผ่านหมวดวิชาบังคับ 4 หมวดวิชา และหมวดวิชาเลือกไม่น้อยกว่า 3 หมวดวิชา และต้องผ่านกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิต (กพช.) ตามที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนกำหนด

4. หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

เป็นการจัดการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม และมีความรู้ความสามารถในด้านการเรียนเพิ่มขึ้นและพัฒนาทักษะด้านต่าง ๆ ทักษะความคิด การวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ ซึ่งทำให้ผู้เรียนรู้จักคิดและตัดสินใจ คือ 1) หมวดวิชาบังคับ 5 หมวดวิชา ประกอบด้วย ภาษาไทย 1 สังคมศึกษา 1 วิทยาศาสตร์ 1 หรือ 2 พลานามัย และพื้นฐานวิชาชีพ 2) หมวดวิชาเลือก ไม่น้อยกว่า 3 หมวดวิชา หมวดวิชาที่กำหนดไว้ในโครงสร้างหลักสูตร และ 3) รวมไม่น้อยกว่า 8 หมวด

การจบหลักสูตรนักศึกษาต้องผ่านหมวดวิชาบังคับ 5 หมวดวิชา และหมวดวิชาเลือกไม่น้อยกว่า 3 หมวดวิชา และจะต้องผ่านกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิต (กพข.) ที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนกำหนด

5. หลักสูตรการศึกษาพื้นฐานระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย (หลักสูตรใหม่ พ.ศ. 2544)

เป็นหลักสูตรที่ได้มีการปรับปรุงมาจากหลักสูตรเก่าและจากการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ พุทธศักราช 2540 เริ่มใช้ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2546 ทุกระดับชั้น โดยเนื้อหาสาระเป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีการศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง รู้จักคิดแก้ไขปัญหา และมีการวางแผนการเรียนได้อย่างเหมาะสม ซึ่งทำให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้แบบใหม่และเกิดผลสัมฤทธิ์ คือ 1) หลักสูตรการศึกษาพื้นฐานระดับประถมศึกษา ประกอบด้วยหมวดวิชาพื้นฐาน 4 หมวดวิชา ได้แก่ ภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ 2) หมวดวิชาประสบการณ์ 4 หมวดวิชา ได้แก่ พัฒนาสังคมและชุมชน พัฒนาทักษะชีวิต พัฒนาทักษะชีวิต 2 หมวดวิชาพัฒนาอาชีพ

การจบหลักสูตร นักศึกษาต้องผ่านหมวดวิชาพื้นฐาน 4 หมวดวิชา และหมวดวิชาประสบการณ์ 4 หมวดวิชา และจะต้องผ่านกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิต (กพข.) 100 ชั่วโมงตามที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนกำหนด

6. หลักสูตรการศึกษาพื้นฐานระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ประกอบด้วย 1) หมวดวิชาพื้นฐาน 4 หมวดวิชา ได้แก่ ภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และ 2) หมวดวิชาประสบการณ์ 4 หมวดวิชา ได้แก่ พัฒนาสังคมและชุมชน พัฒนาทักษะชีวิต 1 พัฒนาทักษะชีวิต 2 และหมวดวิชาพัฒนาอาชีพ

การจบหลักสูตรนักศึกษาต้องผ่านหมวดวิชาพื้นฐาน 4 หมวดวิชา และหมวดวิชาประสบการณ์ 4 หมวดวิชา และจะต้องผ่านกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิต (กพข.) 100 ชั่วโมงตามที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนกำหนด

7. หลักสูตรการศึกษาพื้นฐานระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ประกอบด้วย 1) หมวดวิชาพื้นฐาน 4 หมวดวิชา ได้แก่ ภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และ 2) หมวดวิชาประสบการณ์ 4 หมวดวิชา ได้แก่ พัฒนาสังคมและชุมชน พัฒนาทักษะชีวิต พัฒนาทักษะชีวิต 2 และหมวดวิชาพัฒนาอาชีพ

การจบหลักสูตรนักศึกษาต้องผ่านหมวดวิชาพื้นฐาน 4 หมวดวิชา และหมวดวิชาประสบการณ์ 4 หมวดวิชา และจะต้องผ่านกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิต (กพข.) 100 ชั่วโมงตามที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนกำหนด

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ศูนย์การเรียนชุมชน จัดเป็นศูนย์กลางการจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับประชาชนในชุมชน เป็นสถานที่เสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ การถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ วิชาการ ตลอดจนภูมิปัญญาของชุมชน อีกทั้งยังเป็นแหล่งบริการชุมชน ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ และก่อให้เกิดสังคม แห่งการเรียนรู้ การเสริมสร้างวิถีประชาธิปไตย และมุ่งการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง

7. กรอบแนวคิดในการพัฒนาการจัดการศึกษาของศูนย์การเรียนชุมชน

การวิจัยครั้งนี้ ต้องการพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของศูนย์การเรียนชุมชน ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาดังกล่าวไว้ในลักษณะของประเด็นสำคัญเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างได้เสนอแนวทางการพัฒนาได้อย่างอิสระ โดยไม่มีการจำกัดแนวคิดหรือความคิดเห็นจนเกินไป ซึ่งในการกำหนดกรอบแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการจัดการศึกษาของศูนย์การเรียนชุมชนนั้น ผู้วิจัยดำเนินการโดยศึกษา ค้นคว้า วิเคราะห์ และสังเคราะห์จากแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของกรมการศึกษานอกโรงเรียนและจากผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษานอกโรงเรียน ดังนี้

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2546 : 9) กล่าวถึง รูปแบบของการจัดการศึกษาของสำนักงานบริหารการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอซึ่งเป็นหน่วยงานต้นสังกัดของศูนย์การเรียนชุมชนในแต่ละแห่งไว้ว่า การจัดการศึกษาของสำนักงานบริหารการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอประกอบด้วยงาน 6 งาน ได้แก่ การประชาสัมพันธ์ การปฐมนิเทศ การวิเคราะห์หลักสูตรและการปรับสาระการเรียนรู้ การวางแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ การจัดกระบวนการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผลการเรียนรู้

ปาลิต ปราณจิตต์ (2545 : 23) ซึ่งศึกษาถึงสภาพการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพ และแนวทางการปรับปรุงการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมืองจังหวัดเชียงราย กล่าวถึงสภาพการจัดการศึกษานอกโรงเรียนไว้ว่า ประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ด้าน ได้แก่ ด้านหลักสูตรและเนื้อหา ด้านครูผู้สอน ด้านการเรียนการสอน และด้านสื่อและวัสดุอุปกรณ์

จักรกริช บุญเดช (2541 : 34) ศึกษาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายงานการศึกษานอกโรงเรียน ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเบญจลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า แนวทางในการพัฒนาเครือข่ายงานการศึกษานอกโรงเรียนประกอบด้วยองค์ประกอบ 9 องค์ประกอบ คือ

การกำหนดนโยบายการศึกษาออกโรงเรียน การกำหนดแผนงานและเป้าหมายในการดำเนินงานร่วมกัน การจัดตั้งคณะกรรมการร่วมกัน การจัดให้มีการประชุมเจ้าหน้าที่ร่วมกัน การติดต่อประสานงาน การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การอำนวยความสะดวกแก่ผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ การประชาสัมพันธ์ และ การติดตามประเมินผล

ดวงดา จันทน์ (2538 : 42) ศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินงานของศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนอำเภอในเขต จังหวัดภาคกลาง โดยกำหนดขอบเขตของการดำเนินงานของศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนอำเภอไว้ 4 ด้าน คือ ด้านการจัดและบริหารการศึกษาออกโรงเรียน ด้านการจัดและประสานงานเพื่อให้เกิดศูนย์การเรียนและหน่วยจัดการศึกษาออกโรงเรียน ด้านการสนับสนุนสิ่งจำเป็นต่าง ๆ ที่ใช้ในการดำเนินงาน และด้านกำกับ ดูแล นิเทศ และรายงานผลการปฏิบัติงาน

จากแนวคิดและผลการวิจัยที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่า รูปแบบหรือขอบเขตของการจัดการศึกษาของศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนแบ่งออกเป็น 7 ด้าน คือ ด้านหลักสูตรและเนื้อหา ด้านครูผู้สอน ด้านการเรียนการสอนและสื่อการเรียนการสอน ด้านการกำหนดนโยบายหรือแผนงาน ด้านการประชาสัมพันธ์ ด้านการบริการและติดต่อประสานงาน และด้านการติดตามประเมินผล

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของศูนย์การเรียนชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาไว้ 7 ด้าน คือ ด้านการวางแผน ด้านการประชาสัมพันธ์ ด้านหลักสูตรและเนื้อหา ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านครูผู้สอน ด้านการบริการและติดต่อประสานงาน และด้านการติดตามและประเมินผล

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและการจัดการศึกษาระบบการศึกษาออกโรงเรียน พบว่า มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

8.1 งานวิจัยในประเทศ

ปาลิต ปราณจิตต์ (2545 : บทคัดย่อ) ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงสภาพการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพและแนวทางการปรับปรุงการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมืองจังหวัดเชียงราย ปีการศึกษา 2544 เกี่ยวกับความคิดเห็นของ ผู้บริหาร ครูผู้สอน และนักศึกษา ที่มีต่อการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพใน 12 สาขาอาชีพ ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านหลักสูตรและเนื้อหา ด้านครูผู้สอน ด้านการเรียนการสอน และด้านสื่อ วัสดุอุปกรณ์ ผลการศึกษาปรากฏว่า สภาพการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมืองเชียงรายในด้านหลักสูตร และเนื้อหา

ค่าเฉลี่ยมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ด้านครูผู้สอน มีสภาพการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ด้านการเรียนการสอน มีสภาพการปฏิบัติ อยู่ในระดับปานกลาง และด้านสื่อวัสดุอุปกรณ์มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ ปานกลาง

ดวงสุดา แสงสุดา (2542 : บทคัดย่อ) ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบศูนย์วิทยบริการของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ ในภาคเหนือตอนบน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบศูนย์วิทยบริการของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอในภาคเหนือตอนบน ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบศูนย์วิทยบริการของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอในภาคเหนือตอนบน ควรมีลักษณะดังนี้ 1) การจัดโครงสร้างองค์กร ควรจัดเป็น 3 กลุ่มงาน ได้แก่ งานบริหาร งานบริการ และ งานเทคนิค หน่วยงานบริหาร ประกอบด้วย หน่วยงานกำหนดนโยบาย หน่วยงานบริหารบุคลากร หน่วยงานจัดทำสถิติ หน่วยงานธุรการ การเงิน และหน่วยงานสถานที่ งานบริการประกอบด้วย หน่วยงานยืม-คืน ภายในและระหว่างศูนย์ หน่วยงานบริการชุมชน หน่วยงานบริการสำเนาสื่อ หน่วยงานจัดกิจกรรมศูนย์ หน่วยงานบริการแนะนำการใช้ศูนย์และบริการ โสตทัศนวัสดุ และงาน เทคนิค ประกอบด้วยหน่วยงานจัดหาและเตรียมสื่อ หน่วยงานบำรุงรักษา หน่วยงานวิเคราะห์ ลงรายการ เพื่อสร้างฐานข้อมูล 2) การวางผังและจัดสถานที่ของศูนย์วิทยบริการควรจัดให้มีพื้นที่ยืม-คืน ตรวจสอบ บำรุง เก็บสื่อ พื้นที่สำหรับทำงานของบุคลากร พื้นที่สำหรับศึกษา สื่อโสตทัศน มุมวารสาร มุมเด็ก และพื้นที่บริการสืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต พื้นที่จัดแสดงศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) การบริการ ควรเปิดให้บริการตั้งแต่วันจันทร์ถึงวันอาทิตย์เวลา 8.30 น. ถึง 20.00 น. และบริการยืม-คืน หนังสือทั้งภายในและระหว่างศูนย์วิทยบริการ บริการใช้สื่อการศึกษาที่ทันสมัย บริการการค้นหาข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต บริการให้คำแนะนำใช้ศูนย์ บริการ รายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา เปิดเทปวีดิทัศน์ บริการห้องสมุดเสียง เป็นสถานที่ค้นคว้าเรียนรู้และเป็นศูนย์กลาง เทคโนโลยีสารสนเทศ บริการฝึกอบรม จัดประชาสัมพันธ์สื่อที่ทันสมัยโดยร่วมกับองค์กรต่าง ๆ และ ใช้หอกระจายข่าว 4) การจัดกิจกรรมภายในศูนย์ ควรจัดแสดงนิทรรศการความรู้ ข่าวสาร วันสำคัญต่าง ๆ จัดมุมศิลปวัฒนธรรม ศาสนา และวรรณกรรม สังกม เศรษฐกิจ การเมือง และแนะนำสถานที่ท่องเที่ยว ของชุมชน แนะนำหนังสือใหม่ จัดกิจกรรมร่วมมือกับสถาบันและองค์กรต่าง ๆ จัดกิจกรรมส่งเสริมการค้นหาข้อมูลโดยผ่านสื่อ จัดอบรมครูนักเรียนเกี่ยวกับสื่อที่ ทันสมัย เช่น การใช้อินเทอร์เน็ต จัดฉายวีดิทัศน์เพื่อเสริมความรู้ 5) งบประมาณในด้านแหล่งที่มา ศูนย์วิทยบริการควรได้รับงบประมาณจากรัฐบาลอย่างเพียงพอ และควรได้รับงบประมาณสนับสนุนจากองค์กรเอกชนและผู้มีจิตศรัทธา 6) การจัดประเภทสื่อ ควรจัดให้มีสื่อตีพิมพ์และไม่ตีพิมพ์ไว้ในศูนย์วิทยบริการ

สมควร วงษ์แก้ว (2541 : บทคัดย่อ) ศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาศักยภาพของ ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน อำเภอ ในเขตภาคกลางโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบสภาพปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานและสภาพความพร้อมในด้านบุคลากร งบประมาณและทรัพยากรของศูนย์ บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ ในเขตภาคกลาง รวมทั้งวิเคราะห์และเปรียบเทียบระดับความสามารถในการบริหาร งานและระดับความต้องการพัฒนา ศักยภาพในการบริหารงานของผู้บริหารศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ ในเขตภาคกลาง ผลการวิจัยพบว่า 1) ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ ในเขตภาคกลางประสบปัญหาและ อุปสรรคในการดำเนินงานอยู่ในระดับปานกลาง และยังขาดความพร้อมในด้าน บุคลากร งบประมาณและทรัพยากรอยู่มาก โดยที่ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภออื่นๆ ประสบ ปัญหาและอุปสรรคมากกว่าศูนย์ บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง ในขณะที่มีสภาพความ พร้อมน้อยกว่า 2) ผู้บริหารศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ ในเขตภาคกลาง ประเมินความสามารถในการบริหารงาน อยู่ในระดับปานกลาง โดยวุฒิการศึกษาและประสบการณ์ การทำงานกรม การศึกษานอกโรงเรียน ไม่มีผลต่อการประเมินระดับความสามารถ ในการบริหารงาน ส่วนใหญ่ของผู้บริหารศูนย์บริการการศึกษานอก โรงเรียนอำเภอ ในเขตภาคกลาง มีความต้องการได้รับการพัฒนา หรือฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพในการบริหารงานทั้ง โดยเร่งด่วน และ ไม่เร่งด่วน โดยวุฒิการศึกษาไม่มีผลต่อการประเมินระดับ ความต้องการได้รับการพัฒนาหรือฝึกอบรม ในขณะที่ผู้บริหารที่มีประสบการณ์ การทำงานกรมการศึกษานอกโรงเรียนน้อย มีความต้องการ พัฒนาหรือฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพในการบริหารงาน มากกว่าผู้ที่มีประสบการณ์มาก

จักรกริช บุญเดช (2541 : บทคัดย่อ) ศึกษาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายงานการศึกษา นอกโรงเรียน ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเบญจลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ผลการวิจัย พบว่า 1) การกำหนดนโยบายการศึกษานอกโรงเรียน ได้แก่ ควรให้หลาย ๆ ฝ่าย กำหนดนโยบาย ร่วมกันจะได้ถือปฏิบัติเป็นแนวเดียวกัน โดยให้ครอบคลุม กลุ่มเป้าหมาย มีการสำรวจข้อมูลท้องถิ่น เพื่อนำมากำหนดแนวทางร่วมกัน นโยบาย ควรร่วมกันกำหนดตั้งแต่ระดับอำเภอ ตำบลและหมู่บ้าน 2) การกำหนดแผนงานและเป้าหมายในการดำเนินงานร่วมกัน ได้แก่ ให้เครือข่ายที่เกี่ยวข้องร่วมกัน กำหนดแผนงาน กำหนดเป้าหมายที่มีความเป็นไปได้และเกิดผลต่อ กลุ่มเป้าหมายโดยตรง และควร จัดทำเป็นประจำทุกปี 3) การจัดตั้งคณะกรรมการร่วมกัน ได้แก่ ควรมีการแต่งตั้งคณะกรรมการ ร่วมกัน ขยายงานให้ครอบคลุมเป้าหมายมากยิ่งขึ้น และควรมีคณะกรรมการอย่างน้อยหน่วยงานละ 1 คน 4) การจัดให้มีการประชุมเจ้าหน้าที่ร่วมกัน ได้แก่ ควรประชุมอย่างน้อย เดือนละ 1 ครั้งหรือ ภาคเรียนละ 1 ครั้งและให้ถือว่าการประชุมเป็นเรื่องสำคัญ 5) การติดต่อประสานงาน ได้แก่ การ ประสานงานเป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญมากการประสานงานควรมีวัตถุประสงค์ที่แน่ชัด ให้

ทุกหน่วยงานมีเจ้าหน้าที่ประสาน งานและควรดำเนินการอย่างต่อเนื่อง 6) การแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร ได้แก่ ควรร่วมกันจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ให้ครบทุกหมู่บ้าน โดยทำอย่างต่อเนื่อง และ จัดให้มีหนังสือพิมพ์อ่านทุกหมู่บ้าน 7) การอำนวยความสะดวกแก่ผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ ได้แก่ ควร ที่จะอำนวยความสะดวก แก่ผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ ซึ่งหน่วยงานที่น่าจะอำนวยความสะดวกได้ดี คือโรงเรียน สังกัด สปช. ในส่วนของ อบต. ควรจัดให้มีสถานที่ในการพบกลุ่ม และผู้บริหาร จะต้องอำนวยความสะดวกทุกขั้นตอนในการดำเนินงาน 8) การประชาสัมพันธ์ ได้แก่ ควรมีการ ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่าง ๆ อย่าง ต่อเนื่องและหลายรูปแบบ เช่น หอกระจายข่าว สถานีวิทยุ ป้ายประกาศ การประชุม 9) การติดตามประเมินผล ได้แก่ ควรให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีส่วนร่วม ในการประเมินผล ตลอดจนให้มีการรายงานผลด้วย

จรรยาวัณ เพ็ชรจันทิก (2541 : บทคัดย่อ) ศึกษาเกี่ยวกับการบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชน กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ ที่ได้รับรางวัลดีเด่นระดับจังหวัด : ศึกษาเฉพาะ กรณีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านหินโคน ตำบลหินโคน อำเภอจักราช จังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัย พบว่า 1) การศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน พบว่า ครูประจำกลุ่มส่งหนังสือราชการถึง ผู้ใหญ่บ้าน และเข้าไปประสานงานด้วยตนเอง เสนอตัวเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม กับชุมชน และเชิญ ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ปัญหาสำคัญ ที่พบได้แก่ ครูและนักศึกษา ของศูนย์การเรียนรู้จะไม่มีเวลาไปร่วมกิจกรรมกับชุมชน ไม่มีวัสดุ อุปกรณ์ ครุภัณฑ์ ใ้บริการชุมชน ในการจัดกิจกรรม และทางราชการไม่มีงบประมาณสนับสนุน แก้ปัญหาโดยการเข้าร่วมกิจกรรม ในวันหยุดราชการ และใช้งบประมาณส่วนตัวของครู และ นักศึกษาสนับสนุนการจัดกิจกรรมของ ชุมชน 2) กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน 2.1 การศึกษาสายสามัญ พบว่า ครูประจำกลุ่ม ประชุมนักศึกษา ประสานงานกับ ผู้ใหญ่บ้านเพื่ดำเนินการประชาสัมพันธ์ ตำรวจผู้สนใจเรียน การศึกษาสายสามัญ ครูประจำกลุ่ม ไปดำเนินการด้วยตนเอง และจัดตั้งองค์กรนักศึกษา เป็นผู้ ดำเนิน กิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งเป็นกิจกรรมหนึ่งของ โครงสร้างหลักสูตรการศึกษานอก โรงเรียน ปัญหาที่พบ บุคลากรน้อย แต่งานมาก การประสานงานบางครั้งไม่ได้รับความสะดวก งบประมาณเรื่องวัสดุ อุปกรณ์ ครุภัณฑ์ สื่อการเรียนการสอนน้อยมาก และการเบิกจ่ายค่าตอบแทน การออกหลักฐานการศึกษา ลำช้า แก้ปัญหาโดยจัดระบบการทำงานให้มีประสิทธิภาพ ครูประจำ กลุ่ม ต้องมีความอดทน เสียสละ ประสานงานเก่ง ใช้งบประมาณส่วนตัว และนักศึกษาดำเนิน กิจกรรมตาม โครงสร้างหลักสูตร การศึกษาสายสามัญ และประสานงานเป็นการส่วนตัวกับหัวหน้า ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน อำเภอ เพื่อทราบขั้นตอนการเบิกจ่ายค่าตอบแทน และออก หลักฐานการศึกษาให้เร็วขึ้น 2.2 การศึกษาสายอาชีพ พบว่า ครูประจำกลุ่มจะประสานงานกับ ศูนย์บริการการศึกษา นอกโรงเรียนอำเภอ เพื่อของบประมาณ ขออนุญาตเปิดชั้นเรียน ประชุม

วิทยากรเพื่อวางแผนการ รับผิดชอบ เตรียมวัสดุ อุปกรณ์ สื่อการเรียนการสอน สถานที่ ความพร้อมของวิทยากร ปัญหาที่พบ งบประมาณมีจำกัด ไม่สามารถจัดการเรียนการสอนให้ต่อเนื่อง งบประมาณไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน วางแผนการปฏิบัติงานล่วงหน้าไม่ได้ วัสดุ อุปกรณ์ ไม่เพียงพอกับจำนวนกลุ่มเป้าหมาย ขั้นตอนในการขออนุญาตและการเบิกจ่ายค่าตอบแทน ทำให้ได้รับค่าตอบแทนล่าช้า แก้ปัญหาโดยศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ ควรจัดสรร งบประมาณ และกลุ่มเป้าหมายให้กับศูนย์การเรียนบริหาร เพื่อความสอดคล้องกับความต้องการ ของชุมชน และสามารถวางแผนการปฏิบัติงานได้ชัดเจน กรมการศึกษานอกโรงเรียนควรจัดสรร งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ ให้เพียงพอกับจำนวนกลุ่มเป้าหมายและควรลดขั้นตอนการขออนุญาต และการเบิกจ่ายค่าตอบแทน

3. การศึกษาตามอัธยาศัย พบว่า ครูประจำกลุ่มได้แบ่งสัดส่วนพื้นที่ของศูนย์การเรียน ในการจัด กิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน ที่สามารถปรับเปลี่ยนได้สะดวก ส่วนการศึกษาตาม อัธยาศัย ชุมชนสามารถเข้ามาใช้บริการได้ตลอดเวลา ซึ่งครูประจำกลุ่มได้แต่งตั้งนักศึกษา ไว้บริการทุกวัน การจัดกิจกรรมในศูนย์การเรียน จะเป็นบทบาทหน้าที่ขององค์กรนักศึกษา โดยครูประจำกลุ่มจะเป็นที่ปรึกษา ปัญหาที่พบ ขาดวัสดุ อุปกรณ์ สื่อการเรียนประชาสัมพันธ์ ขาดงบประมาณสนับสนุน การจัดกิจกรรม การศึกษาตามอัธยาศัย ทำให้ไม่สามารถดำเนินการได้ ต่อเนื่อง แก้ปัญหา โดยประสานงานกับศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ และหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง เพื่อขอรับการสนับสนุน วัสดุ อุปกรณ์ สื่อต่าง ๆ และใช้เงินส่วนตัวของครู ประจำกลุ่มและการจัดกิจกรรม

จินตนา ผลสนอง (2540 : บทคัดย่อ) ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพสำหรับศูนย์ การเรียนในชุมชน สังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน พบว่า 1) ศูนย์การเรียนในชุมชน สังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ใกล้ชุมชน การคมนาคมสะดวก ปลอดภัยจากเสียง รบกวน รูปทรงทุกศูนย์การเรียนเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดแตกต่างกัน สื่อการเรียนการสอนประกอบด้วย สื่อสิ่งพิมพ์ หุ่นจำลอง สื่อ โสตทัศน สื่อ อิเลคทรอนิกส์ ส่วนใหญ่มีการจัดบริเวณและพื้นที่ รอบนอก มีสวนสมุนไพร รมไม้ยืนต้น ไม้เลื้อย เรือนเพาะชำ สวนไม้ดอก พืชสวนครัว สนามหญ้า สนามเด็กเล่น 2) ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในรอบสุดท้ายทำให้ได้ข้อความที่ใช้กำหนดสภาพแวดล้อมทางกายภาพของศูนย์การเรียนในชุมชน จำนวน 134 ข้อ จาก 207 ข้อ คือ 2.1 ลักษณะที่ตั้ง ควรตั้งอยู่ที่ราบใกล้ถนนใหญ่ ใกล้ชุมชน ห่างจากชุมชนประมาณ 200 เมตร ถึง 500 เมตร 2.2 รูปทรง และขนาด ทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดอย่างต่ำกว้าง 8 เมตร ยาว 10 เมตร 2.3 สื่อการเรียนการสอน ประกอบด้วย หนังสือพิมพ์

วารสาร หนังสือทั่วไป หนังสือแนะแนวการศึกษา เครื่องรับวิทยุ เครื่องเล่นเทป เครื่องฉายวีดิทัศน์ ชุดรับสัญญาณดาวเทียม ป้ายนิเทศ ม้วนเทปภาสเชทชุดวิชาต่าง ๆ เครื่องคอมพิวเตอร์ ชุดตรวจสอบ สุขภาพ (น้ำหนัก-ส่วนสูง) แผนที่จังหวัด แผนที่หมู่บ้าน มีมุมหนังสือพิมพ์และวารสาร มุมวัฒนธรรมพื้นบ้าน มุมข้อมูล ท้องถิ่น 2.4 การจัดโต๊ะเก้าอี้ เรียงในลักษณะรูปตัวยู และสี่เหลี่ยม 2.5 การจัดบริเวณและสวน จัดสนามหญ้า ควรจัดด้านหน้าอาคาร สวนสมุนไพร ควรติดป้ายบอก ชื่อและสรรพคุณ สวนไม้ประดับ ปลูกเป็นรั้ว พืชสวนครัวปลูกพืชตามฤดูกาล รั้วไม้ยืนต้น ปลูก ด้านข้าง โดยปลูกประเภทไม้ผล ไม้มีดอกโตเร็ว ไม้เลื้อยควรปลูก ไม้เลื้อยประเภทมีดอก สนามเด็กเล่น จัดไว้ที่มุมสนามด้านใด ด้านหนึ่ง มีชิงช้า กระดานลื่น ราวต่างระดับ กระดานหก ม้าโยก ใช้วัสดุท้องถิ่น

ปาน กิมปี (2540 : บทคัดย่อ) ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษา นอกโรงเรียนเพื่อการ พึ่งตนเองของชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน และเพื่อศึกษาความเป็นไปได้และปัจจัยที่ เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการ พึ่งตนเองของชุมชน โดย ศึกษากรณีศึกษาเครือข่ายการเรียนรู้ 3 เครือข่าย คือ กลุ่มออมทรัพย์ ตำบลคลองเปือย กลุ่มป้อม ชุมชนสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ และกลุ่มยุวเกษตรกร เกษตรพัฒนา ผลการวิจัยพบว่า 1) เครือข่ายการเรียนรู้มีพัฒนาการมาจากการตระหนัก ถึงปัญหาและความต้องการด้านเศรษฐกิจของ ชุมชน โดยมีผู้นำชุมชนทำหน้าที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง มีการใช้เครือข่าย สังคมเป็นศูนย์กลางการ ดำเนินงานภายในชุมชน และมีการ ขยายเชื่อมโยงกับองค์กรเครือข่ายในภาครัฐ เอกชน ชุมชน ธุรกิจ และหรือองค์กรวิชาการ เพื่อกระตุ้นให้เกิด กระบวนการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่าง ต่อเนื่อง โดยมีเป้าหมายการพึ่งตนเองของชุมชนเป็นหลัก 2) กิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนที่พบ ในเครือข่าย การเรียนรู้ มีทั้งกิจกรรมในด้านการพัฒนาทักษะการเรียนรู้และ แก้ปัญหาอันเป็น พื้นฐานการดำรงชีวิต ด้านพัฒนาข่าวสารข้อมูล และด้านพัฒนาทักษะและอาชีพ โดยผ่าน กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง ตลอดจนการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นทางการ โดยองค์กรเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง กระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วยการใช้ความรู้จาก การศึกษาแบบทางการ เสริมต่อด้วย การศึกษานอกโรงเรียน และการเรียนรู้ตามอัธยาศัย อันเป็น กระบวนการต่อเนื่อง 3) ปัจจัยความสำเร็จของเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษา นอกโรงเรียนที่สำคัญ คือ 3.1 ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การเผยแพร่แนวคิดใหม่ เกี่ยวกับการพัฒนาการให้ความสำคัญและ ความต่อเนื่องของรัฐต่อ นโยบายการพัฒนาแบบ พึ่งตนเองของชุมชน ความร่วมมือและการ สนับสนุนจากองค์กรภายนอกที่เกี่ยวข้อง 3.2 ปัจจัย ภายใน ได้แก่ ความตระหนักในปัญหา ของ ชุมชน การมีผู้นำชุมชนที่มีความสามารถในการสร้างกระบวนการ เรียนรู้ของกลุ่ม การจัดกิจกรรม

การศึกษานอกโรงเรียนในรูปแบบ และวิธีการที่เหมาะสมกับการแก้ปัญหาของชุมชน ตลอดจนความสามารถในการประสานงานเชื่อมโยงกับองค์กรเครือข่าย โดยเน้นการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเอง

ดวงดา จำนงค์ (2538 : บทคัดย่อ) ศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินงานของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอในเขต จังหวัดภาคกลาง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำเนินของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอในเขตภาคกลาง และเปรียบเทียบความคิดเห็นของหัวหน้าศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ เจ้าหน้าที่ห้องสมุด ประชาชน และครูอาสาสมัครการศึกษานอกโรงเรียน เกี่ยวกับการดำเนินงาน ของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ 4 ด้าน คือ ด้านจัดและบริการ การศึกษานอกโรงเรียนด้านจัดและประสานงานเพื่อให้เกิดศูนย์การเรียนรู้ และหน่วยจัดการศึกษานอกโรงเรียน ด้านสนับสนุนสิ่งจำเป็นต่าง ๆ ที่ใช้ในการดำเนินงาน และด้านกำกับ ดูแล นิเทศ และรายงานผลการปฏิบัติงาน ผลการวิจัยพบว่า 1) การดำเนินงานของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ 4 ด้าน คือ ด้านจัดและบริการการศึกษานอกโรงเรียน ด้านจัดและประสานงานเพื่อให้เกิดศูนย์การเรียนรู้ และหน่วยจัดการศึกษานอกโรงเรียน ด้านสนับสนุนสิ่ง จำเป็นต่าง ๆ ที่ใช้ในการดำเนินงาน และด้านกำกับ ดูแล นิเทศ และรายงานผล การปฏิบัติงาน มีการปฏิบัติ อยู่ในระดับมากทุกด้าน 2) หัวหน้าศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ เจ้าหน้าที่ห้องสมุด ประชาชน และครูอาสาสมัครการศึกษานอก โรงเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับ การดำเนินงานของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านจัดและบริการการศึกษานอกโรงเรียน ด้านจัดและประสานงานเพื่อให้เกิดศูนย์การเรียนรู้ และหน่วยจัดการศึกษา นอกโรงเรียนและด้านกำกับ ดูแล นิเทศ และรายงานผลการปฏิบัติงาน

สาตี เพ็ญศิริ (2535 : บทคัดย่อ) ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุใน จังหวัดสงขลา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบและทดสอบประสิทธิภาพของรูปแบบการจัดกิจกรรม การศึกษานอกโรงเรียนสำหรับผู้ สูงอายุในจังหวัดสงขลา ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการกลุ่มทำให้ผู้สูง อายุกล้าแสดงออกและตัดสินใจร่วมกันภายในกลุ่ม ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจต่อรูปแบบมากที่สุดผ่านเกณฑ์การประเมินตั้งแต่ 2.50 เป็นไปตามสมมุติฐาน การวิจัย ถือว่ารูปแบบดังกล่าวมีประสิทธิภาพ จากการเปรียบเทียบความ คิดเห็นของผู้สูงอายุต่อรูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับผู้ สูงอายุ ในด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ในด้านความมั่นคงทางจิตใจ และด้านการมีส่วนร่วมในสังคม โดยจำแนกตามตัวแปร เพศ ที่อยู่อาศัย ระดับ การศึกษา และรายได้ พบว่ากิจกรรมในด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ใน ด้าน ความมั่นคง

ทางจิตใจ ผู้สูงอายุมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน ส่วนใน ด้านการมีส่วนร่วมในสังคม พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

8.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

ซุง และคณะ (Cheung and others. 2003 : 11) ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาโปรแกรม สมาร์ทติวเตอร์ (SmartTutor) สำหรับการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ในมหาวิทยาลัยแห่งฮ่องกง โดยใช้รูปแบบ การเรียนทางไกลผ่านทางเว็บไซต์ ซึ่งโปรแกรมจะประกอบไปด้วยเทคโนโลยีทางด้านอินเทอร์เน็ต เน้น การศึกษาเกี่ยวกับการวิจัย และรูปแบบการเรียนรู้ ผลการพัฒนาพบว่า โปรแกรมสมาร์ทติวเตอร์ สามารถใช้พัฒนาการเรียนรู้ของนักศึกษาผู้ใหญ่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เลียวตันวีฮิน และสุบรามานีเยม (Leo Tan Wee Hin and Subramaniam. 2003 : 308) พัฒนาการจัดการเรียนรู้ของศูนย์การเรียนวิทยาศาสตร์นอกระบบ ในเมืองนานยาง ประเทศสิงคโปร์ โดยใช้รูปแบบการเรียนผ่านทางเว็บไซต์ด้วยระบบอินเทอร์เน็ต ซึ่งผลการพัฒนาพบว่า รูปแบบ การเรียนผ่านทางเว็บไซต์ด้วยระบบอินเทอร์เน็ตมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้ของ นักศึกษาอย่างมีนัยสำคัญ โดยมีจุดเด่นคือ นักศึกษาสามารถเรียนรู้เนื้อหาวิชาความรู้ได้จาก ประสบการณ์จริง

คูวอลล์ และชวาร์ทซ์ (Duvall and Schwartz. 2000 : 177) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง ความรู้ด้านวิชาการกับความสามารถด้านเทคโนโลยีของนักศึกษาผู้ใหญ่ ในรัฐจอร์เจีย ประเทศ สหรัฐอเมริกา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบความรู้ด้านวิชาการและความสามารถด้าน เทคโนโลยีของนักศึกษาผู้ใหญ่ที่เรียนโดยใช้รูปแบบการเรียนทางไกลกับการเรียนในวิทยาเขตของ มหาวิทยาลัยว่า มีความแตกต่างกันหรือไม่ และความรู้ด้านวิชาการมีความสัมพันธ์กับ ความสามารถด้านเทคโนโลยีหรือไม่ ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาผู้ใหญ่ที่เรียนโดยใช้รูปแบบการ เรียนทางไกลกับการเรียนในวิทยาเขตของมหาวิทยาลัยมีความรู้ด้านวิชาการและความสามารถด้าน เทคโนโลยีไม่แตกต่างกัน และความรู้ด้านวิชาการไม่มีความสัมพันธ์กับความสามารถด้าน เทคโนโลยี

อาลี และอลา (Ali and Ala. 2000 : 68) ศึกษาถึงผลการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียน การสอนในศูนย์การเรียนแห่งมหาวิทยาลัยอาคาเดียบ ประเทศแคนาดา ด้วยระบบมัลติมีเดีย ซึ่งอาศัย หลักการว่า ระบบมัลติมีเดียจะช่วยพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนให้ดียิ่งขึ้น เป็นการลดค่าใช้จ่าย และงบประมาณ และนักศึกษาสามารถเรียนรู้ได้อย่างสะดวก โดยจัดทำรูปแบบการเรียนรู้ในลักษณะ ของศูนย์การเรียนรู้ข้อมูลสื่อสาร (Data communications learning center : DCLC) ขึ้น ผลการศึกษา พบว่า จากการประเมินผลและทดสอบรูปแบบการเรียนรู้ในลักษณะศูนย์การเรียนรู้ดังกล่าวมี ประสิทธิภาพอยู่ในเกณฑ์ดี เนื่องจากวิธีการเรียนรู้ไม่ยุ่งยาก นักศึกษาสามารถเรียนรู้เนื้อหาได้อย่าง

เข้าใจโดยไม่จำเป็นต้องมีความรู้พื้นฐานในเรื่องนั้น ๆ มาก่อน ประหยัดค่าใช้จ่าย และเข้าถึงศูนย์การเรียนรู้ได้ทุกคน ทุกเวลาโดยผ่านทางเว็บไซต์

ศูนย์วิทยาศาสตร์คอมพิวเตอร์เอ็นซอท์เซฟ (N. Sointseff Unit for Computer Science, 1980 : 63) ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาการจัดการศึกษาสำหรับนักศึกษาผู้ใหญ่ในมหาวิทยาลัยแม็คมาสเตอร์ เมืองออนตาริโอ ประเทศแคนาดา พบว่า การใช้คอมพิวเตอร์ประกอบการเรียนการสอนเป็นวิธีการหนึ่งที่จะพัฒนาความรู้ความสามารถของนักศึกษาผู้ใหญ่ได้

9. สรุปหลักการนำไปสู่การกำหนดกรอบความคิดการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิดที่กล่าวมาทั้งหมด ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับความต้องการ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน และการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนยุทธศาสตร์และมาตรการในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาต่อเนื่องแนวคิดเกี่ยวกับศูนย์การเรียนรู้ชุมชน กรอบแนวคิดในการพัฒนาการจัดการศึกษาของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงประมวลผลแนวคิดดังกล่าว แล้วนำมากำหนดเป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังนี้

1. แนวทางในการพัฒนาการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ประกอบด้วยองค์ประกอบ 7 ด้าน คือ

- 1.1 การวางแผน
- 1.2 การประชาสัมพันธ์
- 1.3 หลักสูตรและเนื้อหา
- 1.4 การจัดการเรียนการสอน
- 1.5 ครูผู้สอน
- 1.6 การบริการและติดต่อประสานงาน
- 1.7 การติดตามและประเมินผล

2. ขั้นตอนในการพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย

- 2.1 ศึกษาแนวทางและความต้องการการพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
- 2.2 ตรวจสอบความเป็นไปได้ของแนวทางการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

2.3 ตรวจสอบความเหมาะสมของแนวทางการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของศูนย์ การเรียนรู้ชุมชน